

นวัตกรรมการสร้างสุขภาพจากชุมชน

หัวใจสื่ออยู่ที่คน

วิทยุชุมชน บ้านจำรุง

FM 103.75 MHz
ON AIR

บูรณาการท้องถิ่น โปสเตอร์กึ่งภูมิปัญญาเก่า
หยิบใช้เรื่องราวสาระที่เป็นปัจจุบัน

**หัวใจสี่อยู่ที่คน
วิหยชุมชนบ้านจำรุง**

แนวคิดกรรมการสร้างสุขภาพจากชุมชน

จัดพิมพ์เผยแพร่โดย

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.)

ชั้น 2 อาคารด้านทิศเหนือสวนสุขภาพ

(ถ. สาธารณสุข 6) ภายในบริเวณกระทรวงสาธารณสุข

ถ.ติวานนท์ อ.เมือง จ.นนทบุรี 11000

โทรศัพท์ 0-2590-2304 โทรสาร 0-2590-2311

ตู้ ปณ. 9 ปณฝ. ตลาดขวัญ นนทบุรี 11002

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)

กระทรวงสาธารณสุข

ที่ปรึกษา

เสรี พงศ์พิศ

สุรินทร์ กิจนิตย์ชวี

ประยงค์ วรรณรงค์

ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ

สุทธิณรงค์ ปรัชญพฤทธิ

อำพล จินดาวัฒนะ

กรรณิการ์ บรรเทิงจิตร

บรรณาธิการ

นิรชรา อัศวธีรากุล

ออกแบบปกและรูปเล่ม

วันเทนิย์ มณีแดง

สุพิศตรา ปัญจพรรค์

พิมพ์ครั้งที่ 1

1,000 เล่ม กรกฎาคม 2548

ISBN 974-93245-7-9

พิมพ์ที่

บริษัทสามัคคีพิมพ์ดีดอิมปริงแอนด์จังก์ทรี จำกัด

คำนำ

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) มีหน้าที่สนับสนุนกระบวนการสมัชชาสุขภาพ เพื่อให้ทุกฝ่ายในสังคมได้มีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องราวการสร้างสุขภาวะในทุกมิติอย่างกว้างขวาง

ปีพ.ศ. 2548 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้สนับสนุนงบประมาณให้สปรส. ดำเนินการสังเคราะห์นวัตกรรมการสร้างสุขภาพที่คนเล็กคนน้อยทั่วประเทศได้ร่วมกันสร้างขึ้นอย่างหลากหลาย เพื่อนำมาสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยช่องทางต่างๆ

บทเรียนจาก หัวใจสื่ออยู่ที่คน วิทย์ชุมชนบ้านจ่ารุง ที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ เป็นหนึ่งใน

จำนวน 65 เรื่อง โดยทุกเรื่องผ่านกระบวนการ
เรียนรู้ร่วมกับชุมชนแล้วนำมาแลกเปลี่ยน
เรียนรู้กันในกลุ่มผู้สังเคราะห์งาน นักวิชาการ
และปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อให้เกิดการเติมเต็ม
ด้านแนวคิดและประสบการณ์จากหลากหลาย
มุมมอง

สปรส. ขอขอบคุณ สสส. และทุกท่าน
ที่มีส่วนในกระบวนการสรรค์สร้างผลงานและ
สร้างสุขในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชน
เจ้าของเรื่องราวที่ได้อุทิศชีวิตและจิตวิญญาณ
ในการสั่งสมองค์ความรู้ ประสบการณ์ และ
สร้างงานเพื่อเป็นบทเรียนอันทรงคุณค่าแก่
สังคมไทยมาโดยตลอด

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ

กรกฎาคม 2548

ความนำ

การปฏิรูปสื่อในประเทศไทย อาจเป็นแนวคิดที่ถูกจุดประกายขึ้นจากบทเรียนต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งรอยแผลที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ซึ่งแสดงให้เห็นตัวอย่างอันชัดเจนของสื่อที่ถูกจำกัดอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว ที่เอื้อให้เกิดการบิดเบือนข้อมูลข่าวสารการเคลื่อนไหวภาคประชาชน รวมทั้งการควบคุมผูกขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต และแนวทางการพัฒนาในระดับต่างๆ ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกับที่รัฐกำหนด

มาจนถึงร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับประชาชน พุทธศักราช 2540 จึงมีการกำหนดสาระสำคัญเกี่ยวกับสิทธิด้านการสื่อสารไว้ในมาตรา 40

ที่จัดสรรผู้ใช้สื่อออกเป็น 3 กลุ่มอย่างชัดเจน คือภาครัฐ (หมายถึง หน่วยงานของรัฐ และ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น) ในสัดส่วน 40% กับภาคเอกชน (เพื่อบริการทางธุรกิจ) ในสัดส่วน 40% และภาคประชาชนให้ใช้คลื่นความถี่ เพื่อบริการชุมชนในสัดส่วน 20%

ผลพวงดังกล่าวได้ก่อให้เกิดกระแสการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับวิทยุชุมชนในประเทศไทยอย่างกว้างขวาง ยกตัวอย่างเช่น นักวิชาการอิสระ สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งประเทศไทย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารภาคประชาชนเดิมอีกหลายแห่ง ที่ได้เข้ามามีส่วนเน้นย้ำแนวคิด และหัวใจวิทยุชุมชน ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้/ทดลอง และกระตุ้นกระบวนการเตรียมความพร้อมให้กับชุมชนต่อการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนในประเด็นต่างๆ

ทั้งนี้ ความคาดหวังที่สำคัญจากการเข้ามามีส่วนร่วมขององค์กรและนักวิชาการอิสระต่อชุมชนท้องถิ่น ก็คือการเร่งเร้าให้เกิดกระบวนการสร้างความสมดุลในการควบคุมข้อมูลข่าวสารระหว่าง "อำนาจการเมือง" ของ

ภาครัฐ และ “อำนาจทุน” ของภาคเอกชน กับ “เสรีภาพ” ทางความคิดและการแสดงออก ของภาคประชาชน

อย่างไรก็ดี หลักหมายที่แท้จริงของการพัฒนา คงไม่ได้หมายถึงแต่เพียงกลไกทางการเมืองที่สมบูรณ์ (เช่นการคานอำนาจ และเสรีภาพในการแสดงออก) หากยังคงเป็น “ความสุขของคน” และสภาวะของ “สังคมที่อยู่เย็นเป็นสุข” ซึ่งบางครั้งก็ไม่ได้เกิดขึ้นจากการมี “สื่อชุมชน” และ/หรือการเข้าใจถึงสิทธิเสรีภาพในการสื่อสาร (ทางการเมือง) ตามสมควรแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

อาจกล่าวได้ว่าคำถามที่จะต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ก็คือคำถามที่ว่า “อะไรเป็นสิ่งที่วิทย์ชุมชนมีส่วนช่วยส่งเสริมให้เกิดสภาวะสังคมอยู่เย็นเป็นสุข?” รวมทั้งการสำรวจอย่างพอสังเขปถึงระดับที่กว้างไปกว่าท้องถิ่นว่า “การกระทำของวิทย์ชุมชนบ้านจ่ารุงให้บทเรียนเปรียบเทียบและให้ตัวอย่างอะไรกับสถานการณ์วิทย์ชุมชนในประเทศไทยบ้าง?” ไปจนถึงสุดท้ายที่จะต้องทำความเข้าใจกับ “บริบทพื้นฐานของ

การเข้ามาของวิทย์ชุมชนบ้านจำรุง

บ้านจำรุง

“บ้านจำรุง” เป็นหมู่บ้านหมู่ที่ 7 ของตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

เล่ากันว่าราว 150 ปีก่อน ผู้คนรุ่นแรกแห่งบ้านจำรุง ได้อพยพมาจากบริเวณชายทะเลคือบริเวณที่เรียกว่าบ้านถนนกะเพรา ในตำบลเดียวกัน

จากข้อมูลของปี 2547 บ้านจำรุงมีสมาชิกรวม 564 คน (ผู้ชาย 263 คน ผู้หญิง 301 คน) ทั้งหมดนี้อาศัยอยู่บนพื้นที่เดียวกัน

พื้นที่โดยรวม 2,250 ไร่ มีอาณาเขตไม่ติดกับทะเล และส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มสลับกับที่เนิน ทำให้เกิดมีบริเวณน้ำท่วมขัง หรือที่เรียกกันโดยภาษาถิ่นคนของว่า “จำรุง” อันเป็นคำที่เพี้ยนมาเป็นชื่อหมู่บ้านในปัจจุบัน

วิถีชีวิตของคนที่นี่โดยทั่วไปไม่ต่างไปจากชาวบ้านในอีกหลายจังหวัด คือทำเกษตรกรรมเป็นหลัก มียางพารา และผลไม้เป็นพืชเศรษฐกิจ

ปัจจุบัน หนึ่งในผลิตภัณฑ์ที่เป็นความภาคภูมิใจของเกษตรกรบ้านจำรุง คือ "ทุเรียน" ซึ่งได้รับรางวัลจากการประกวดประจำปีจังหวัดระยอง

จุดเริ่มต้น

เมื่อปลายปี พ.ศ. 2544 คุณปิยะพงศ์ ศิริยงค์ (อาสาสมัครเครือข่ายเพื่อนตะวันออก) และคุณชาตรี ก่อเกื้อ (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น) ได้ชักชวนให้ ผู้ใหญ่ชาติชาย เทลียงเจริญ (ผู้ใหญ่คนปัจจุบัน) เข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ในเรื่องวิทย์ชุมชน รวมทั้งเตรียมยื่นโครงการเสนอต่อกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ซึ่งขณะนั้นกำลังมีนโยบายให้การสนับสนุนพัฒนาสื่อท้องถิ่น

ขั้นแรกผู้ใหญ่ชาติชาย เริ่มหาแนวร่วมจาก กลุ่มกิจกรรมเสียงตามสาย ซึ่งเป็นกลุ่มกิจกรรมข่าวสารที่มีอยู่แล้วของบ้านจำรุง กับคนทำกิจกรรมแห่งบ้านจำรุงอื่นๆ อีกบางส่วน การดำเนินการก็ดูจะไปได้ด้วยดี

อุปสรรคต่อการเรียนรู้วิทย์ชุมชน

ในช่วงดังกล่าว แนวร่วมภายนอกชุมชน ที่ให้การสนับสนุนต่อโครงการทดลอง-เรียนรู้ วิทย์ชุมชน- ก่อตัวจนมีความชัดเจนอยู่แล้วใน ระดับหนึ่ง โดยเฉพาะของภาคตะวันออก ซึ่งก็มี กลุ่มเครือข่ายวิทย์ชุมชนภาคตะวันออก (แนว ร่วมจากสหพันธ์วิทย์ชุมชนแห่งประเทศไทย) ที่ให้การสนับสนุนโครงการวิทย์ชุมชนโดยเฉพาะ

ดังนั้น การติดต่อขอทุน รวมทั้งการได้มา ซึ่งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดตั้งสถานีทดลอง เรียนรู้วิทย์ชุมชน สำหรับชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มาในระดับหนึ่งแล้วอย่างเช่น ชุมชนบ้านจำรุง จึงดูเหมือนเป็นเรื่องง่าย แต่การทำความเข้าใจ กับคุณค่า และหลักการที่แท้ของวิทย์ชุมชน ดูเหมือนจะเป็นอีกประเด็นที่ต่างกันออกไป

ดังจะเห็นว่า แม้จะมีการสนับสนุนอบรม หลักการวิทย์ชุมชน และจัดโครงการเตรียม ความพร้อมให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง สถานี วิทย์ชุมชนที่ออกตัวมาพร้อมๆ กับวิทย์ชุมชน แห่งบ้านจำรุง นับเฉพาะในภาคกลางและภาค ตะวันออก รวม 35 สถานี ในท้ายที่สุดก็ไม่ได้

ไปรอดทุกสถานี

แม้แต่บ้านจำรุงเอง จนกระทั่งเดือน มีนาคม ปี 2545 ที่กองทุนเพื่อสังคมบอกรับ โครงการวิทยุชุมชนของบ้านจำรุงแล้ว ทีมงาน เริ่มต้นก็ยังไม่ได้มีการทำความเข้าใจกับ "หัวใจ วิทยุชุมชน" รวมทั้งเจตนารมณ์ของ มาตรา 40 แห่งรัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2540 อย่างเพียงพอ

ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังติดกับภาพของวิทยุ กระแสหลักที่มีการโฆษณาหารายได้ สื่อที่จะต้องลงทุนสูง เน้นรายการบันเทิง ออกอากาศ ในระยะไกล รวมทั้งออกอากาศข่าวสารของส่วน กลาง (ภาครัฐ - เมืองหลวง) เป็นหลัก ไม่ได้วาง ความต้องการและข่าวสารบนมิติชุมชนเป็น ที่ตั้ง

ดังจะเห็นว่า ประเด็นคำถามที่ชาวบ้าน สงสัยกันมากที่สุดก็คือ "ถ้าไม่มีเงินมาบริหาร จัดการวิทยุ จะทำโครงการได้จริงหรือ?"

ที่ปรึกษา 10 ตำบล

แม้ว่าแนวร่วมภาคประชาชนจะให้การ สนับสนุนอย่างแข็งขัน แต่สำหรับสถานการณ์

โดยรวมแล้ว วิทยุชุมชนยังไม่ได้อยู่ในสถาน
ภาพที่ถูกรับรองโดยภาครัฐอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม วิทยุชุมชนยังคงเป็น
วิทยุขนาดเล็ก จำกัดเครื่องส่งไม่เกิน 30 วัตต์
เสาสูงไม่เกิน 30 เมตร ให้มีรัศมีในการรับฟัง
ประมาณ 15 - 20 ตารางกิโลเมตร เหมาะสมกับ
การเป็นสื่อในท้องถิ่น

สำหรับกรณีของวิทยุชุมชนบ้านจำรุง ใช้
เครื่องส่งกำลัง 20 วัตต์ เสาอากาศสูง 18 เมตร
กระจายเสียงบนคลื่นความถี่ FM 103.75 MHz
(เปลี่ยนจาก FM 103.5 ซึ่งไปชนกับคลื่นของ
กรุงเทพฯ มาครั้งหนึ่ง) ครอบคลุมพื้นที่ 10
ตำบล ส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอแกลง กับอำเภอ
เขาชะเมา และอำเภอเมืองบางส่วน

ต่อสถานการณ์วิทยุชุมชนขณะนั้น วิทยุ
ชุมชนบ้านจำรุงได้แสวงหาแนวร่วมโดยการ
ประสานงานของ กำนันณรงค์ สอนหลักทรัพย์
(พีดี) พันธมิตรของเครือข่ายกิจกรรมบ้านจำรุง
ไปยังกำนันของ 10 ตำบลที่คาดว่าอยู่ในรัศมี
กระจายเสียง ตั้งให้เป็น "ที่ปรึกษาประจำตำบล"
อันเป็นการวางยุทธศาสตร์ทางใจ เพื่อแสวงหา

พันธมิตรในพื้นที่ในการรับรองสถานภาพวิทยุชุมชนบ้านจ่ารุง ก่อนการปฏิบัติงานจริง

ธรรมนูญสถานี่

เรียนรู้อยู่พักใหญ่ ถึง "หัวใจวิทยุชุมชน" โดยมีนักวิชาการสายวิทยุชุมชน โดยเฉพาะ ดร.เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์ (อาจารย์ป๊อ) และพันธมิตรในกลุ่มเพื่อนตะวันออก ให้คำแนะนำ และการสนับสนุนให้เข้าร่วมอบรม และสัมมนา เจริญปฏิบัติการต่างๆ

เรียนรู้ไปพร้อมๆ กับการนำความรู้ ความเข้าใจที่ได้มาถ่ายทอดให้กับสมาชิกคนอื่นๆ ในชุมชนให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

ล่วงเลยมาจนกระทั่งสามารถจัดตั้ง กรรมการบริหารสถานี่ทดลองเพื่อการเรียนรู้ วิทยุชุมชนบ้านจ่ารุง ชุดแรกขึ้นได้ ประกอบไปด้วยทีมงานที่เป็นชาวบ้านจ่ารุงทั้งหมด 16 คน วางบทบาทไว้ที่ผู้ประสานงาน (โดยไปรงใส) ตามธรรมนูญของสถานี่

ออกอากาศครั้งแรกในวันที่ 14 กันยายน 2545 ซึ่งถือเป็นวันเกิดของ "จุดปฏิบัติการ

เรียนรู้วิถียุทธชุมชนบ้านจำรุง” มีข้อธรรมนุญของ
สถานที่ที่สามารถสรุปใจความ ได้ดังนี้

● วิถียุทธชุมชนเป็นสมบัติสาธารณะ ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน มีสิทธิใช้ และมีหน้าที่
ดูแลรักษา

● ไม่หารายได้จากกำไรโดยเด็ด
ขาด

● ดำเนินการโดยโปร่งใส มีคณะกรรมการ
การบริหารสถานเป็นตัวแทน ทำหน้าที่บริหาร
จัดการ ประสานงาน และบริการ

● สมาชิกชุมชนสามารถเข้าเรียนรู้จัดทำ
รายการ โดยไม่จำกัดเพศ วัย การศึกษา มี
อิสระเสมอภาคเท่าเทียมกัน

● นำเสนอสาระ ข่าวสาร บันเทิงอย่าง
เป็นอิสระ เป็นกลาง ภายใต้รัฐธรรมนูญ จารีต
ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชน และเน้น
ประโยชน์สาธารณะเป็นสำคัญ

ถกเถียงแบบชุมชน

แม้ใจความของธรรมนูญสถานบ้านจำรุง
จะเป็นหลักการเดียวกันกับหลักการหรือหัวใจ

วิทยุชุมชนของแท้โดยทั่วไป แต่การเกิดขึ้นของวิทยุชุมชนบ้านจำรุง ก็ไม่ได้เกิดขึ้นโดยการหยิบยกเอาหลักการที่หน่วยงาน หรือบุคคลหนึ่งบุคคลใดมาใช้ โดยไม่ได้ไตร่ตรองมาก่อน

หากแต่การจะได้มาซึ่งการยอมรับและความเข้าใจต่อสาระสำคัญในแต่ละข้อของ คณะกรรมการบริหารสถานีบ้านจำรุง นั้น ต้องใช้เวลาและรวมทั้งผ่านการถกเถียงกันระหว่างทีมงานและสมาชิกชุมชนบ้านจำรุง จนกระทั่งได้ข้อหรือไม่กี่ถึงกับต้องวงแตกไปแล้วหลายต่อหลายครั้ง

อย่างไรก็ตาม บนความสัมพันธ์ของชุมชนที่เต็มไปด้วยระบบเครือญาติ และการมองเพื่อนร่วมงานของชาวบ้านจำรุงที่ไม่เป็นแต่เพียงการมองเห็น “หุ้นส่วนทางกิจกรรม” แต่คือ “ญาติมิตร” และ “เพื่อนบ้าน” ที่ร่วมใช้ชีวิตและร่วมแก้ปัญหาไปด้วยกัน ทำให้ทุกครั้งวงสนทนากลับมาเริ่มใหม่บนความเข้าใจ และ “ก้าวใจ” ของความสัมพันธ์แบบชุมชน

แก้ความคิดแบบกระแสหลัก

เปิดผังรายการเพื่อเรียนรู้

ในระยะเริ่มแรกของการออกอากาศมีการ
จัดผังรายการออกเป็น 2 ช่วง คือ

ช่วงแรกเวลา 12.00-14.00 น.

ช่วงที่สองเวลา 20.00-22.00 น.

ช่วงแรกเป็นการจัดผังที่มีเนื้อหาวางอยู่
บนความต้องการและประโยชน์ของชุมชนตาม
หลักการวิทยุชุมชน ส่วนช่วงเวลาที่ 2 ใช้ช่วง
เวลาที่ทุกคนน่าจะว่างจากธุรกิจต่างๆ เพื่อให้
สมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้มากที่สุด

ทั้งนี้ ในช่วงที่ 2 เป็นการเปิดพื้นที่โดย
ไม่มีเงื่อนไข เพื่อให้เกิดการทดลอง-เรียนรู้จาก
การทำจริงโดยมี คณะกรรมการบริหารสถานี
ที่ได้เรียนรู้และร่วมถกเถียงกับหลักการวิทยุ
ชุมชนมาแล้วหลายเวทีเป็นที่ปรึกษา เพื่อล้าง
ภาพของสื่อกระแสหลักต่อหลักการของวิทยุ
ชุมชน

บนการรับรู้และความสนใจของชุมชน

“จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชนบ้านจำรุง”

ได้ดำเนินการบนการรับรู้ของชุมชนมาโดยตลอด กล่าวคือ

ตั้งแต่ก่อนเปิดสถานี คณะกรรมการบริหารสถานีได้ปรึกษากับกรรมการหมู่บ้านเพื่อขอใช้พื้นที่ของ “ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน และผู้สูงอายุ” อันเป็นพื้นที่สาธารณะและสถานที่รวมตัวในวาระต่างๆ ของชาวบ้านจำรุง ที่ทำการวิทย์ชุมชน

นอกจากนี้ การปฏิบัติการของวิทย์ชุมชนบ้านจำรุงยังมุ่งไปที่ประเด็นที่อยู่ในความสนใจของชุมชนในระดับใหญ่ด้วย ยกตัวอย่างเช่น การทดลองถ่ายทอดสดการแข่งขันฟุตบอล “จำรุงคัพ” ซึ่งมีผู้ชมมาจากหมู่บ้านใกล้เคียงเป็นจำนวนมาก จากกรณีดังกล่าวชาวบ้านหลายส่วนได้เข้ามาร่วมเรียนรู้กับวิทย์ชุมชน

นอกจากจะได้ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการดำเนินการ วิทย์ชุมชนเองยังได้มีส่วนในการสร้างสีสันให้กับกิจกรรมที่อยู่ในความสนใจของชุมชน เรียก

ได้ว่าดำเนินกิจการบน "หัวใจวิทยุชุมชน" ใน ส่วนของการส่งเสริมการมีส่วนร่วม และนำเสนอ สารบนผลประโยชน์และความสนใจของชุมชน

ปัญหาทางสถานภาพกับการแสวงหาทุน
เมื่อราวต้นปี 2546 กองทุนเพื่อสังคม (SIF) ได้ปิดตัวลง คณะกรรมการบริหารสถานี จึงแสวงหาแหล่งทุนใหม่ โดยมองไปที่แหล่งทุน ใกล้ตัว เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) และได้ดำเนินการเขียนโครงการเข้ายื่นเสนอ

ผลปรากฏว่าฝ่ายบริหารท้องถิ่นไม่สามารถ ผ่านโครงการให้ได้ เพราะสถานภาพวิทยุชุมชน ไม่ชัดเจนบนข้อกฎหมาย ทำให้ต้องปรับวิธีใหม่ โดยใช้วิธีจัดตั้ง "กองทุนสนับสนุนการเรียนรู้ วิทยุชุมชน" อันเป็นลักษณะเดียวกับชื่อสถานี ที่เรียกอย่างเป็นทางการด้วยคำว่า "จุดปฏิบัติ การเรียนรู้วิทยุชุมชนบ้านจำรุง"

อย่างไรก็ตาม ต่อปัญหาในเรื่องของการ แสวงหาแหล่งทุนดังกล่าว ได้นำมาสู่กระบวนการ เรียนรู้เพื่อพึ่งตนเองบนหลักการวิทยุชุมชน ด้วย ซึ่งคำตอบของปัญหาในที่นี้ อาจไม่ได้อยู่

ที่ตัวกิจกรรมวิทยุชุมชนเอง หากแต่ไปหยุดอยู่ที่
ที่ทุนสนับสนุนโดยกิจกรรมชุมชนอื่นๆ และ
รวมทั้งการระดมทุนในลักษณะต่างๆ ซึ่งเป็น
การวางตัววิทยุชุมชนบนรากฐานกิจกรรมชุมชน
แห่งบ้านจำรุงที่ได้ก่อตัวขึ้นมาอย่างเข้มแข็งใน
ระยะเวลาหนึ่งแล้ว

ไม้ค้ำเล็ก แต่หลายไม้

โครงการวิทยุชุมชน ไม่ใช่โครงการที่
แสวงหาศักยภาพของคนทำกิจกรรมแต่เพียง
คนใดคนหนึ่งที่มีความสามารถอย่างล้นเหลือ
ให้เข้ามาประดับประดองการดำเนินการของวิทยุ
ชุมชน ให้เป็นไปได้อย่างถูกต้อง

แต่เป็นโครงการที่แสวงหาการมีส่วนร่วม
ในระดับสังคมของกลุ่มคนและชุมชนที่เกี่ยวข้อง
ซึ่ง ดังคำอุปมาของอาจารย์ป๊อว่าเป็นการ "สร้าง
ไม้ค้ำเล็กๆ แต่หลายไม้" ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการ
ดำเนินการที่วางอยู่บนหลักของความเสมอภาค
และการมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ คือทั้งใน
การบริหารจัดการ การจัดรายการ การเป็น
ผู้รับฟัง และการเป็นผู้วิจารณ์ต่อข้อดี ข้อด้อย

ที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานวิทย์ชุมชนอย่างมี
เสรีภาพสูงสุด

ต่อประเด็นดังกล่าวนี้ "จุดปฏิบัติการ
เรียนรู้วิทย์ชุมชนบ้านจำรุง" ได้ใช้การประสาน
งานกับ "เครือข่ายกิจกรรมชุมชน" เป็นตัว
ขับเคลื่อนผังรายการ โดยมีการพูดคุยแลกเปลี่ยน
ความคิดเห็นกับกลุ่มกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
รวมทั้งมอบหมายให้รับผิดชอบรายการ
วิทย์โดยกลุ่มกิจกรรม อย่างน้อยกลุ่มละ 1
รายการ

และเนื่องจากชาวบ้านทุกคนของบ้าน
จำรุงต่างก็เป็นสมาชิกกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งของ
เครือข่ายกิจกรรม ทำให้มิติของการมีส่วนร่วม
ของคนบ้านจำรุงเป็นไปได้อย่างค่อนข้าง
จะมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ เงื่อนไขต่างๆ แปรตาม
การมีส่วนร่วมของสมาชิกต่อกลุ่มกิจกรรม
ดังกล่าวไม่มากนัก

ทุกคนร่วมกันเป็นเจ้าของ

ทุกวันนี้ หากเราผ่านไปในบางพื้นที่ของ
อำเภอแกลง จังหวัดระยอง แล้วหมุนวิทย์ไป

คลื่น 103.75 MHz “สถานีวิทยุชุมชนบ้านจำรุง”
ในช่วงเวลาประมาณ 11 โมงพอดีพอดี เรา
ก็จะได้ยินเสียงทักทายจากชาวบ้านจำรุงขึ้นต้น
ว่า “สวัสดีครับท่านผู้ฟัง ท่านเจ้าของสถานีที่
เคารพ...”

คำทักทายดังกล่าว โดยแท้ที่จริง ก็คือ
คำเชิญชวนที่ผู้ดำเนินรายการพยายามจะให้ผู้ฟัง
ในอาณาเขตที่คลื่นวิทยุชุมชนแห่งนี้กระจายไปถึง
ซึ่งส่วนใหญ่ก็คือสมาชิกชุมชนและเพื่อนบ้าน
ได้เข้ามาร่วมเป็นเจ้าของ ร่วมบริหาร และร่วม
จัดรายการสถานีแห่งนี้ร่วมกัน ดังความคาด
หวังของทีมงานที่ต้องการให้ “วิทยุชุมชนเป็นของ
ทุกคนจริงๆ”

ต่อประเด็นดังกล่าว “จุดปฏิบัติการเรียนรู้
วิทยุชุมชนบ้านจำรุง” นอกจากจะได้พยายาม
ประสานงานกับ “เครือข่ายกิจกรรมชุมชน” สอบ
ถามความสนใจเพื่อให้เข้ามาเป็นตัวแทนในการ
จัดรายการเบื้องต้นแล้ว ยังได้มองหาพันธมิตร
หรือชุมชนรอบข้างเข้ามาร่วมจัดรายการ เพื่อ
บอกเล่าเรื่องราว ความสนใจ และข่าวสารของ
ชุมชนตนด้วย

อาทิ รายการ "บอกเล่าเก้าสิบ" ที่คนจาก หมู่ 5 บ้านแพงพวย ได้เข้ามานำเสนอข่าวสาร ในชุมชนของตน เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วม ของชาวบ้านใกล้เคียงที่อยู่ในอาณาเขต กระจายเสียงของวิทยุ - รวมทั้งรายการอื่นๆ อย่างเช่น "เพลงเก้าเล่าความหลัง" ที่ คุณอำนวย และคุณวิไล คนเก่าคนแก่จากชมรมกะโดน สามัคคี จากตำบลชากะโดน ได้เข้ามาเล่า ประสบการณ์ความหลังครั้งหนุ่มสาว พร้อมกับเปิดเพลงเก่าที่ตนสะสมเอาไว้

นอกจากนี้ การที่ "จุดปฏิบัติการเรียนรู้ วิทยุชุมชนบ้านจ่ารุง" ได้มีการปรับเปลี่ยนผัง รายการมาแล้วหลายต่อหลายครั้ง เพื่อให้มีการ ทดลองออกอากาศโดยสมาชิกนักจัดรายการ รุ่นใหม่ๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นนั้น - ยัง มีการบอกเล่าอีกด้วยว่า เมื่อชุมชนข้างเคียง แจ้งมาว่าสนใจที่จะเข้ามาร่วมจัดรายการ แต่ เผอิญมีเวลาว่างในช่วงเวลาที่มีการจัดผังรายการ ไว้แล้ว ทางชุมชนบ้านจ่ารุงยังยินดีที่จะปรับ เปลี่ยนเวลาให้ด้วยเช่นกัน

การเรียนรู้ที่จะปรับเปลี่ยนเนื้อหาสาระ และผังของรายการ เพื่อให้เกิดประโยชน์และการมีส่วนร่วมกับชุมชนให้มากที่สุดนั้น จึงเป็นสิ่งที่ทำลายต่อการดำเนินการวิทยุชุมชน ด้วยอีกประเด็นหนึ่งว่า จะสามารถ "ทำให้วิทยุชุมชนสามารถนำเสนอสาระที่เหมาะสมกับบริบท - เหตุการณ์ - และความต้องการของท้องถิ่น" ได้มากหรือน้อยเพียงไร?

เปรียบเทียบสถานการณ์วิทยุชุมชน - บทเรียนต่อสื่อไทย

ข้ออ้างเรื่องคลื่นแทรก - ผลประโยชน์ทางการเงิน?

ต่อกรณีที่กรมประชาสัมพันธ์ได้ออก "กติกาชั่วคราว" ระหว่างกระบวนการกเถียงและจัดตั้งคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) ที่ยังไม่จบสิ้นนั้น

"วิทยุชุมชน" ที่เสียงบาสีโดยเรียกว่า "จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน"

(ในลักษณะเดียวกันกับ “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชนบ้านจำรุง”) แล้วอนุญาตให้มีโฆษณาได้ชั่วโมงละไม่เกิน 6 นาที หรือ ครึ่งหนึ่งของวิทยุคลื่นเดิม ก็ได้เกิดขึ้นตามมาอย่างมากมาย

กรณีดังกล่าวทำให้เกิดการปะปนกันระหว่าง “วิทย์ชุมชน” ที่ดำเนินตามหลักการไม่แสวงหาผลกำไรทางเศรษฐกิจกับกลุ่มวิทยุที่แสวงผลกำไรจากคลื่นฟรีแต่ใช้ชื่อเดียวกัน - แท้ที่จริงแล้วการดำเนินการของวิทยุเหล่านั้นคือ “วิทยุเอกชน” ที่อยู่คนละส่วนแบ่งของคลื่นความถี่ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

นอกจากนี้ยังจะทำให้เกิดสภาวะ “คลื่นแทรก” จากการใช้เครื่องกำลังส่งสูง และใช้เสาสูงของ “วิทยุเอกชน” แต่ใช้ชื่อ “วิทย์ชุมชน” เป็นการเบียดบังวิทยุที่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ในลักษณะต่างๆ อย่างกว้างขวาง

ในความเป็นจริง “หัวใจของวิทย์ชุมชน” วางเงื่อนไขอยู่บนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของท้องถิ่น ซึ่งทำให้ผู้บริหารงานวิทยุ จำกัต้องอยู่บนสมาชิกชุมชนในขนาดที่ไม่

ใหญ่โตนัก เพื่อให้เพียงพอกับศักยภาพในการ
เข้ามามีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนดังกล่าว

ข้อจำกัดที่ทำให้มีเสาสูงและกำลังเครื่องส่ง
ที่มีการกระจายเสียงอยู่ในรัศมี 20 ตาราง
กิโลเมตร จึงไม่ใช่ประเด็นปัญหาสำหรับ "จุด
ปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน" ที่
เป็นของแท้และแน่นอน

ทำอย่างไรจึงยืนอยู่ได้

ด้วยการไม่แสวงหาผลกำไร?

หลายคนอาจมองว่า อุดมการณ์วิทยุ
ชุมชนในข้อ "ไม่แสวงหากำไร แต่สร้างทุนทาง
สังคม" นั้นเป็นเรื่องของอุดมคติ!

บนเส้นทางการเรียนรู้ "หัวใจวิทยุชุมชน"
ของบ้านจำรุงนั้น ผู้ใหญ่ชาติชายได้ถ่ายทอด
ความไม่มั่นใจของตนเองและชาวบ้านต่อประเด็น
ดังกล่าวในช่วงแรกของการเรียนรู้ไว้ด้วยเช่นกัน

ทั้งนี้ ต่อสถานการณ์การเรียนรู้ "หลักการ
วิทยุชุมชน" ของกลุ่มวิทยุชุมชนในประเทศไทย
นั้น ประเด็นปัญหาดังกล่าวอาจเป็นประเด็นที่
ค่อนข้างใหญ่ - เพราะตลอด 8 ปีของการเกิด

ขึ้นของรัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2540 และราว 6 ปีของการริเริ่มกระบวนการเตรียมความพร้อมของวิद्यุชุมชนในประเทศไทยนั้น - สังคมไทยยังขาด ซึ่ง “ตัวอย่างและบทเรียน” ของวิद्यุชุมชนอย่างแท้จริงที่เป็นรูปธรรม

การเรียนรู้ในระบบชุมชนซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการทดลอง - จากการปฏิบัติ (เรียนรู้จากการทำจริง) จึงเป็นทั้งข้อดีและข้อด้อยต่อการเรียนรู้ “หลักการวิद्यุชุมชน” ที่ยังขาดกลุ่มตัวอย่างที่มีตัวตน

ข้อดี ก็คือ ชุมชนสามารถเห็นผลที่จริงแท้จากการทดลองทำด้วยตนเอง หากแต่ต้องใช้เวลา ความเสียสละ - ความมั่นคงต่อการทำงาน และการมีส่วนร่วมร่วมกันภายในชุมชนอย่างแท้จริง

ข้อด้อย ก็คือ ชุมชนเกิดความไม่มั่นใจและขาดความสนใจต่อกระบวนการเรียนรู้ “หลักการวิद्यุชุมชน” ซึ่งเป็นสิ่งนำเข้าใหม่ของชุมชนที่ยังไม่มีตัวตน หรือตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม

อย่างไรก็ตาม โดยความเป็นจริงที่ว่า
คลื่นวิทยุ 20% ของภาคประชาชน ตามการ
จัดสรรของมาตรา 40 นั้นเป็นคลื่นที่ไม่เก็บค่า
ธรรมเนียม - ต้นทุนของ "วิทยุชุมชน" จึงเป็น
ต้นทุนที่ต่ำ

คือ เป็นค่าของ "อุปกรณ์สื่อสาร" ได้แก่
อุปกรณ์หลักๆ เช่น เครื่องส่ง เสาอากาศ
คอมพิวเตอร์ ฯลฯ

จากต้นทุนที่ไม่สูงจนเกินไปนัก สำหรับ
อุปกรณ์ที่ค่อนข้างถาวร คือใช้ได้ยาวนาน และ
ค่าซ่อมบำรุงสำรองอีกจำนวนหนึ่ง ทำให้เป็น
ประเด็นที่ควรเน้นย้ำให้ชัดเจน เป็นอันดับ
แรกก็คือ "แหล่งทุนที่ดีที่สุด คือแหล่งทุนพึ่ง
ตนเอง" ซึ่งอาจมาทั้งจากการระดมทุน และ
กองทุนของหมู่บ้าน

นอกจากนี้ต้องมีการเน้นย้ำในกระบวนการ
การเรียนรู้อีกด้วยว่า ในการดำเนินการแสวงหา
แหล่งทุนภายนอก ในกรณีที่ทุนพึ่งตนเอง
ภายในหมู่บ้านไม่เพียงพอ นั้น จะต้องมองไปที่
"แหล่งทุนที่ไม่ได้มาพร้อมกับเงื่อนไข อัน
ขัดแย้งต่ออุดมการณ์ของวิทยุชุมชน" โดย

ระมัดระวังด้วย

ทั้งนี้ คุณภาพผล แม่นทมาย หนึ่งในทีมงานวิทยุชุมชน ได้เคยกล่าวถึงแหล่งทุนจากภายนอก ซึ่งบางทุนก็เข้ามาพร้อมกับเงื่อนไขที่เป็นกำการเพิ่มภาระให้กับชุมชนมากบ้าง น้อยบ้าง แหล่งทุนที่ดีที่สุดของ "จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนบ้านจำรุง" คือทุนของการพึ่งตนเอง อีกทั้งการบริหารเงินของ คณะกรรมการบริหารสถานี

ในกรณี "ทุนภายนอก" ของบ้านจำรุง คือทุนเริ่มแรกจาก "กองทุนพัฒนาสังคม" เพื่อใช้เป็นค่าอุปกรณ์แต่เพียงอย่างเดียวส่วนที่เหลือได้เก็บไว้เป็นกองทุนของวิทยุชุมชน มีระบบบัญชีที่ตรวจสอบได้ดำเนินการโดยโปร่งใส

หลังจากที่ได้จัดซื้อเครื่องส่ง และมีการทดลองออกอากาศ ทีมงานวิทยุชุมชนของบ้านจำรุง จึงได้เริ่มเตรียมความพร้อมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ "กระบวนการ - หลักการวิทยุชุมชน" แก่คนในชุมชน ด้วยวิธีการต่างๆ อาทิ การแบ่งผังรายการเพื่อให้ทดลองออกอากาศ การนำเครื่องออกไปทดลองออกอากาศสดในกิจกรรม

ขนาดใหญ่ของชุมชน (ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น)

ทั้งนี้ เพราะมองไปที่คุณค่าของกระบวนการมีส่วนร่วม และประโยชน์สำหรับชุมชนเป็นที่ตั้ง - ทำให้ผลที่ตอบรับกลับมา คือการระดมทุนจากการที่ทุกคนมองว่า “ตนเองเป็นเจ้าของวิทยุชุมชนเอง” ซึ่งเป็นคำตอบของการยืนอยู่ได้บน “หัวใจวิทยุชุมชน” ที่ไม่แสวงหาผลกำไร

ความชัดของคลื่น

บนความชัดเจนของหลักการ

วิทยุชุมชนบ้านจ่ารุง เคยปรับเปลี่ยนคลื่นความถี่จาก FM 103.5 มาเป็น FM 103.75 MHz เนื่องจากไปชนกับคลื่นของกรุงเทพฯ มาแล้วครั้งหนึ่ง แต่กรณีดังกล่าวเป็นเพียงการทดลองออกอากาศเพื่อหาคลื่นความถี่ที่ไม่มีการจัดสรรให้กับสถานีวิทยุที่ทำตามหลักเกณฑ์ต่างๆ อย่างถูกต้องเท่านั้น

การหลีกเลี่ยงในลักษณะดังกล่าว จึงไม่ใช่ประเด็นปัญหาของวิทยุชุมชน เพราะโดยแท้

ที่จริง แม้ “วิทย์ชุมชนของแท้” จะใช้คลื่นเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ในประเทศไทยก็ยังมี

รัศมีกระจายเสียงที่จำกัดนี้เอง กลับกลายเป็นกุญแจที่ให้วิทย์ชุมชนที่กระจายตัวเป็นจุดเล็กๆ เกิดเป็นเครือข่ายวิทย์ชุมชนที่สามารถหยิบยืมบทเรียน และร่วมกันจัดเครือข่ายกิจกรรมในลักษณะต่างๆ ให้กับท้องถิ่น โดยที่ยังสามารถดำเนินการวิทย์ได้อย่างสมบูรณ์ บนหลักการ “วิทย์ชุมชน”

เช่นเดียวกับคำเปรียบที่บ้านจำรุงมักยกขึ้นมา กล่าวว่า “เป็นการสร้างไม้ค้ำเล็กๆ แต่หลายไม้” ซึ่งในกรณีดังกล่าวนี้ “ไม้ค้ำ” ที่ว่าก็คือไม้ค้ำเครือข่ายภาคประชาชน ซึ่งเป็นคนท้องถิ่นที่รวมตัวกันอย่างมีพลัง

นอกจากนี้บทเรียนสำคัญที่ได้จากการดำเนินการวิทย์ชุมชนบ้านจำรุงเกี่ยวกับกรณี “การจัดสรรคลื่น” อีกประเด็นก็คือ เหตุการณ์ที่เคยได้รับคลื่นรบกวนจากวิทย์ชุมชน แต่มีโฆษณา แห่งหนึ่งจากจังหวัดจันทบุรี (ไม่ใช่สถานีที่บางสระแก้ว และทับไทร ซึ่งเป็นของแท้) ที่ใช้เครื่องส่งกำลังสูงกว่าที่กำหนด

แต่เมื่อ “จุดปฏิบัติการเรียนรัฐวิทย์ชุมชนบ้านจำรุง” มีความชัดเจนบนหลักการวิทย์ชุมชน มีการก่อตั้งบนความรู้ของเครือข่าย และมีแนวร่วมกับนักวิชาการ - องค์กรสนับสนุนวิทย์ชุมชนที่ชัดเจน จึงเป็นเหมือนข้อรับรองถึง “ตัวตนวิทย์ชุมชนที่จริงแท้” จนทำให้คลื่นแฟงในลักษณะต่างๆ ต้องถอยออกไปแต่โดยดี

ความแตกต่างของสื่อในกำกับรัฐบาล ท้องถิ่นกับสื่อชุมชน

เมื่อต้นปี 2546 นายปราโมช รัฐวินิจรองอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ ออกมาประกาศว่า ท่านนายกรัฐมนตรีมีความคิดที่จะให้อำนาจในการจัดตั้ง “สถานีวิทย์ชุมชน” แก่ อบต. 400 สถานี

ต่อประเด็นดังกล่าว การแจก “คลื่นวิทย์ชุมชน” ให้กับองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ซึ่งถือว่าเป็นหน่วยงานของรัฐ จึงเป็นการกระทำที่ขัดต่อเจตนารมณ์ ของ มาตรา 40 แห่งรัฐธรรมนูญที่จัดสรรคลื่นความถี่ของภาครัฐกับภาคประชาชนไว้คนละส่วนแล้วอย่างชัดเจน

นั่นหมายความว่า หาก อบต. จะจัดทำโครงการบริหารงานวิทยุขึ้นมาสักโครงการหนึ่ง แม้จะเอื้อประโยชน์ต่อท้องถิ่น และกระตังให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโครงการวิทยุดังกล่าว โดยที่มีประเด็นแฝงเรื่องผลประโยชน์ทางการเมืองหรือไม่ก็ตาม “โครงการวิทยุโดย อบต. เป็นเจ้าของ” ก็ยังคงเป็นเพียง “คลื่นวิทยุในส่วนของภาครัฐ” ไม่ใช่ “วิทยุชุมชน”

บทเรียนที่เคยมีมาแล้วก็คือ บทหลักหมายของคำว่า “ประโยชน์สาธารณะ” อันเดียวกันนั้น มักจะประกอบไปด้วย “แนวทางการพัฒนา” หรือ “ทางออก” ในทิศทางที่ต่างกันออกไปได้อยู่เสมอ

ในขณะที่องค์กรหนึ่ง อาจมองไปที่เป้าหมายการพัฒนาของเศรษฐกิจ หรืออาจจะเป็นการพัฒนาาระบบสาธารณูปโภคในรูปแบบต่างๆ แต่ท้องถิ่นอาจไม่ต้องการการพัฒนา หรือการพัฒนาตามแนวทางของรัฐเลยก็ได้

นอกจากนี้ แนวทางดังกล่าว อาจยังไม่สอดคล้องไปกับรูปแบบการดำเนินการ หรือ

การแก้ปัญหาบนลักษณะที่เป็นวิถีท้องถิ่นอย่างแท้จริง - ซึ่งจะนำไปสู่การทำลายล้างกระบวนทัศน์ที่เคยสั่งสมและพัฒนามาก่อนแล้วของพื้นที่ อาทิ ภูมิปัญญาชาวบ้าน จิตสำนึกรักถิ่นฐาน ฯลฯ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นกลไกของการรวมตัว และการเรียนรู้ต่อปัญหาและการจัดการทรัพยากรที่มีเป็นเฉพาะของท้องถิ่นนั่นเอง

ความซับซ้อนและหลากหลายของวิถีชีวิต วัฒนธรรมการเรียนรู้ และการแสดงออกที่มีอยู่ในความเป็นคนที่แตกต่างกันพื้นที่ที่แตกต่างกันนี้เอง ที่เจตนาารมณของรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 ได้พยายามจัดสรรพื้นที่เฉพาะของภาคประชาชนเอาไว้ ทั้งนี้ทั้งนั้น ขึ้นอยู่กับศักยภาพในการปรับประยุกต์ และเลือกใช้สื่อ นั้นให้เหมาะสมกับท้องถิ่นตนเองด้วย

สถานการณ์วิทย์ชุมชนคนแม่กลอง

สถานีวิทย์ชุมชนตำบลแควอ้อม อำเภอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นตัวอย่างสถานีวิทย์ชุมชนที่เกิดจากการผลักดันโดยตรงจากองค์กรบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีการวางหลัก

การของการเป็นสื่อที่ไม่แสวงผลกำไร (โดยเฉพาะในรูปแบบสponsored/โฆษณา) และวางแหล่งทุนไว้เพียงการบริจาคและการระดมทุนอย่างเดียวเท่านั้น

นอกจากนี้ยังมีการจัดอบรมให้การเรียนรู้วิद्यุชุมชนกับชาวบ้าน เปิดพื้นที่แบบมีส่วนร่วม โดยมองว่า "ชุมชนควรมีสื่อเป็นของตนเอง เพื่อช่วยเหลือกิจกรรมชุมชน"

อย่างไรก็ตาม การเปิดพื้นที่แบบมีส่วนร่วมให้กับชาวบ้านและตัวแทนกลุ่มกิจกรรม เข้ามาเป็น คณะกรรมการ ของสถานีวิทยุชุมชนแควอ้อม ก็ยังมีการคัดเลือกทีมงานขึ้นมาจากกลุ่มข้าราชการเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งประเด็นที่สำคัญก็คือ "ผู้คัดเลือกคณะกรรมการ" ยังคงเป็น อบต. ซึ่งเป็นหน่วยงานของภาครัฐ

แม้เจ้าหน้าที่รัฐบาลท้องถิ่น จะเป็นคนในพื้นที่ที่สามารถสัมผัสและรับรู้ปัญหาชุมชนได้เช่นเดียวกับชาวบ้าน รวมทั้งกล่าวว่าได้ดำเนินโครงการวิทยุชุมชนบนผลประโยชน์ท้องถิ่นเป็นหลัก - อย่างไรก็ตาม ดังเหตุผลที่ได้กล่าวไปข้างแล้วในข้างต้นถึง "เจตนารมณ์ของมาตรา

40" ที่มุ่งหมายจะสร้างกลไกแห่งความสมดุลให้กับ "มุมมองต่อการพัฒนา"

ในกรณีดังกล่าว ไม่ว่าเจ้าหน้าที่ อบต. จะมีความมุ่งหวังที่ดีต่อชุมชนเพียงไร แต่บุคคลเหล่านั้นก็ยังเป็นเจ้าหน้าที่ของภาครัฐที่โดยหลักการแล้ว ท้ายที่สุดอาจต้องปฏิบัติตามนโยบายที่ภาครัฐกำหนดมา

ดังจะเห็นได้ว่า ประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลแควอ้อม ผู้เป็นตัวตั้งตัวตีของโครงการ ได้กล่าวถึง "ผลประโยชน์ชุมชน" ที่หมายรวมถึง "การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับสิ่งที่คนในพื้นที่ได้เริ่มปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล" โดยเฉพาะในเรื่องโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ซึ่งได้เปิดโอกาสให้มีการประชาสัมพันธ์สินค้าในรายการ

ต่อกรณีดังกล่าว เป็นเรื่องที่น่าสนใจอยู่พอสมควรว่า แม้จะเกิดการดึงทุนเข้าสู่ชุมชน แต่บนหลักการของ "วิทย์ชุมชน" ที่ไม่แสวงหากำไร แต่สร้าง "ทุนทางสังคม" แล้วนั้น การกระทำดังกล่าวเป็นเรื่องที่จะก่อให้เกิดผลกระทบใดตามมาบ้าง?

จาก “เจ้านาย” สู่ “พันธมิตร”

คำถามสำคัญที่ต้องตอบเป็นข้อต่อไปในการเกี่ยวข้อของรัฐกับสื่อชุมชนก็คือ “เราจะวางบทบาทของภาครัฐต่อการสื่อสารภาคประชาชนไว้ในลักษณะใด?”

ตามข้อมูลข้างต้น บ้านจำรุงได้สร้างแนวร่วมที่อยู่ในภาครัฐแล้ว อาทิเช่น กำนันณรงค์ สอนหลักทรัพย์ และแนวร่วมวิทยุชุมชนที่เป็นกำนันบนพื้นที่กระจายเสียง รวมทั้งเจ้าหน้าที่ อบต. ได้ประสานงานขอทุนให้กับ “กองทุนสนับสนุนการเรียนรู้วิทยุชุมชนบ้านจำรุง”

นอกจากนี้ วิทยุชุมชนบ้านจำรุง ยังได้แสวงหาแนวร่วมจากภาครัฐและเจ้าหน้าที่รัฐวิสาหกิจ เช่น อบต., การไฟฟ้า และการประปา ให้เข้ามาชี้แจง ให้ความรู้ และความเข้าใจในโครงการ หรือนโยบายที่เกี่ยวข้องกับชุมชนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

ในรายการ “อบต. พบประชาชน” และ “ไฟฟ้าพบประชาชน” ทีมงานวิทยุชุมชนและชาวบ้านที่ร่วมแสดงความคิดเห็น ได้เชิญชนภาครัฐและองค์กรท้องถิ่นมาให้ความรู้และบอก

เล่าข่าวสารที่เป็นประโยชน์กับชุมชน ในลักษณะของการตอบข้อสงสัย

รวมทั้งยังมีรายการที่มีลักษณะส่งเสริมกระบวนการวิพากษ์นโยบายและข่าวสารที่น่าเสนอโดยภาครัฐ ซึ่งวางอยู่บนความต้องการและความสนใจของชาวบ้านในชุมชนเองอีกด้วย

เช่นในรายการ "ถากบ้าน ถางเมือง" โดยกำนันณรงค์ และผู้ใหญ่ชาติชาย เป็นการพูดคุยถึงปัญหาบ้านเมือง และบอกเล่าเรื่องราวที่น่าสนใจที่ได้พบเห็นและรับรู้มาจากการไปประชุมนอกพื้นที่ ทั้งนี้ รายการในลักษณะดังกล่าวระมัดระวังที่จะไม่ใช้สื่อชุมชนแสวงหาอำนาจส่วนตนโดยเด็ดขาด

กล่าวโดยสรุปแล้ว วิทยูชุมชนบ้านจำรุงมองรัฐเป็นผู้ประสานงานโครงการ และผู้ประสานงานแหล่งทุน (ที่มีเงื่อนไขสอดคล้องกับหลักการของกิจกรรม) และโดยเฉพาะในกิจกรรม "สื่อชุมชน" ซึ่งต่างไปจาก "สื่อท้องถิ่นจากภาครัฐ" ที่ไม่ได้ให้รัฐวางตัวเป็นหัวใจของการดำเนินการ แต่อยู่ในฐานะ "พันธมิตร" ซึ่งมีหน้าที่จัดหาองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อชุมชน

รวมทั้งต้องอธิบายและตอบคำถามในฐานะที่เป็นเจ้าของโครงการ ที่มีขอบข่ายเกี่ยวข้องกับชุมชน และการแก้ปัญหาในระดับชุมชนของพวกเขา

สื่อ 2 ทาง ออกอากาศ 24 ชั่วโมง

แม้การสื่อสารโดยใช้สื่อ "วิทยุโทรคมนาคม" จะเป็นรูปแบบการสื่อสารที่มีความแพร่หลาย จากเครื่องรับสัญญาณที่หาซื้อได้ง่าย มีราคาขั้นต่ำที่ไม่แพงจนเกินไปนัก มีรูปแบบหลากหลาย ฯลฯ ทำให้กลายมาเป็นเครื่องมือสื่อสารสำคัญที่ใช้แพร่กระจายข่าวสารในวงกว้าง

อย่างไรก็ตาม ข้ออ่อนด้อยที่สำคัญก็คือ "การเป็นสื่อทางเดียว" ที่ผู้รับสารไม่สามารถจะโต้กลับมาได้ ยกเว้นว่าจะประกอบกับระบบโทรคมนาคมอื่น ยกตัวอย่างเช่น การโทรศัพท์เข้ามาในระหว่างการออกอากาศแต่ก็ยังไม่เปิดโอกาสให้ผู้ฟังสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างครบวงจรอยู่ดี

เมื่อหัวใจของวิทยุชุมชน คือการวางตัว
ผู้ดำเนินรายการที่เป็นคนภายในชุมชนเอง...

ดังนั้น การสื่อสารที่ทำงานอยู่ในชีวิตจริง
และทำงานบนมติชุมชน ยกตัวอย่างเช่น การ
พบปะพูดคุยกันบนพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้าน
การประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันระหว่างกลุ่ม
กิจกรรม และการนำเสนอข่าวสารผ่านการสื่อ
พื้นบ้าน (เช่น ดนตรีพื้นบ้าน การเทศนาของ
พระภิกษุ หรือ แม้แต่การบอกเล่าเรื่องราว-
นิทานโดยผู้เฒ่าผู้แก่) จึงกลายมาเป็นรูปแบบ
การสื่อสารที่มีส่วนเติมเต็มข้อด้อยของการ
เป็นสื่อทางเดียวของ “วิทยุชุมชนบ้านจำรุง”
ไปในที่สุด

นอกจากนี้ “จุดปฏิบัติการเรียนรู้
วิทยุชุมชนบ้านจำรุง” ยังเป็นพื้นที่สาธารณะ
ของหมู่บ้าน (คือพื้นที่ของอาคารศูนย์การ
เรียนรู้-ร้านค้าชุมชน) ซึ่งโดยปกติ จะเห็นภาพ
ของชาวบ้านจำรุงชายหญิงออกมาพบปะพูดคุย
นั่งอ่านหนังสือพิมพ์ ฟังวิทยุ โยนแปดอง เล่น
หมากรุก และซื้อของด้วย

ดังนั้น ในช่วงเวลาของการออกอากาศ ซึ่งเป็นเวลาว่างของชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ ชาวบ้านที่เข้ามาใช้ร่วมเงาของพื้นที่ ก็สามารถจะรับรู้ และรับฟังการปฏิบัติการวิทยุชุมชนได้อย่าง ใกล้ชิด

ปัจจุบัน "จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน บ้านจำรุง" ออกอากาศตั้งแต่เวลา 11 โมงถึง บ่าย 3 โมง ช่วงเวลา 4 ชั่วโมง ของการออกอากาศโดยใช้ชื่อ "วิทยุกระจายเสียง" เมื่อรวมกันเข้ากับการสื่อสารในชีวิตจริงที่เกิดขึ้นบน มิติของชุมชนในลักษณะต่างๆ แล้ว ได้ทำให้ ระบบการสื่อสารของบ้านจำรุงมีลักษณะเป็น สื่อ 2 ทาง

และเทียบเท่ากับมีการออกอากาศได้โดย ตลอด 24 ชั่วโมง บนพื้นที่ที่ขยายจาก "คลื่น บนอากาศ" มาสู่ "คลื่นประชาชนบนดิน" ตาม หัวใจเสรีแห่งชุมชน

หัวใจวิทยุชุมชน อยู่ที่คนทำกิจกรรม

ต่อประเด็นที่ทำให้บางชุมชนไม่สามารถจะสืบสานวิทยุชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะมีการเตรียมความพร้อมให้กับชุมชนไว้เป็นพื้นฐานก่อนแล้วนั้น - วิทยุชุมชนบ้านจำรุงอาจเป็นคำตอบต่อคำถามดังกล่าวได้บางประการ

ทั้งนี้ จากการถอดบทเรียน "กลุ่มวิทยุชุมชนปัตตานี" โดย อาจารย์ ซาลิสา มากแผ่นทอง กับเพื่อนนักวิชาการสาขาการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มาตั้งแต่เดือนมีนาคม ๒๕๔๓ นั้น มีการกล่าวถึงปัญหาที่ทำให้กลุ่มสมาชิกวิทยุชุมชนหายไปจากการดำเนินการวิทยุชุมชนใน 4 ประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

ประเด็นปัญหา

สาเหตุและปัจจัย

1) สมาชิกยังขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงคุณค่าของวิทยุชุมชน	- การให้ข้อมูลและการเรียนรู้ยังไม่ดีพอ
- ยังไม่เคยมีบทเรียนวิทยุชุมชนของประเทศไทยที่มากพอ
2) สมาชิกต้องทำมาหากินเลี้ยงชีพและมีภาระจากกิจกรรมอื่นๆ	- ต้องอาศัยความเสียสละ
- คนที่มาทำงานมีจำนวนน้อยจึงต้องแบกรับกิจกรรมมาก
3) ไม่ทราบบทบาทหน้าที่ของตนเองในกิจกรรม	- ไม่ใช่หน้าที่ที่ตนเองถนัด
- แบ่งงานไม่ชัดเจน
4) ขาดการประสานงานที่ดี	- คณะกรรมการหรือประธานของกลุ่มไม่ได้ประสานงานและทำงานอย่างต่อเนื่องกับสมาชิก

จากบทเรียนดังกล่าว จะเห็นได้ว่าปัญหา
ที่เกิดขึ้นกับ กลุ่มวิทยุชุมชนปัตตานี ก็เป็นเช่น
เดียวกับการทำ "กิจสาธารณะ" ประเภทอื่นๆ
ที่มีดัชนีชี้วัดความสำเร็จของกิจกรรม ซึ่งในที่
นี้คือ "วิทยุชุมชน" อยู่ที่ "บุคลิกภาพของคน
ทำกิจกรรม" นั่นเอง

ประเด็นที่หนึ่ง จะเห็นว่า เป็นปัญหาของ
"กระบวนการเรียนรู้" ซึ่งในกระบวนการเรียนรู้
วิทยุชุมชนของสังคมท้องถิ่นนั้น จะต้องมาพร้อม
กับการเรียนรู้ "เทคโนโลยีสื่อสมัยใหม่" ที่มัก
จะเป็นรูปแบบที่มาพร้อมกับรูปแบบของ "สื่อ
กระแสหลัก" ที่เน้นความบันเทิง และแสวงหา
ผลกำไรมาโดยตลอด - การจะปลูกฝังองค์ความ
รู้เรื่อง "วิทยุชุมชน" อาจจะต้องมาพร้อมกับการ
ชี้ให้เห็นข้อดี ข้อด้อยของสื่อที่อยู่ในกระแส
ตรงข้าม

นอกจากนี้ยังจะต้องตระหนักถึงการ
ประยุกต์การถ่ายทอด ให้เหมาะสมกับบริบท
ความเข้าใจของแต่ละท้องถิ่น เช่นการหยิบยก
รูปแบบของ "สื่อพื้นบ้าน" ขึ้นมาประสานกับ
ลักษณะของ "สื่อสมัยใหม่" - ซึ่งกรณีดังกล่าว

ครั้งที่ ผู้ใหญ่ ชาติชาย เหลืองเจริญ แสงหา
แนวร่วมให้กับวิทย์ชุมชนบ้านจำรุง ก็ไม่ลืมที่
จะมองไปยังศิลปินพื้นบ้านด้วย

ประเด็นที่สอง เป็นเรื่องของความเสีย
สละ ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการเพาะบ่ม บน
“กระบวนการแก้ปัญหาร่วมกัน” ของชุมชน
ซึ่งประเด็นนี้เป็นประเด็นสำคัญที่จะได้พูดถึง
ต่อไป

ประเด็นที่สาม และประเด็นที่สี่ เป็น
เรื่องของ “วัฒนธรรมการทำงานร่วมกัน” ซึ่ง
พัฒนามาได้ในลักษณะเดียวกับประเด็นที่ผ่านมา
จากประเด็นปัญหาดังกล่าว ทำให้เห็น
ได้ว่า วิทย์ชุมชนที่เข้มแข็งจำเป็นจะต้องก่อตัว
บนรากฐานการเรียนรู้ของชุมชนที่เข้มแข็งด้วย
ในที่นี้ ลองมาดูบทเรียนที่ได้มาจากการสำรวจ
รากฐานอันเข้มแข็งของ “จุดปฏิบัติการเรียนรู้
วิทย์ชุมชนบ้านจำรุง” กันบ้าง...

รากแก้ว ๑๕ ปี

อะไรทำให้วิทยุบ้านจำรุงเข้มแข็ง?

ดินเสื่อม:

ความเปลี่ยนแปลงที่เป็นปัญหา

การตระหนักถึงประเด็นที่มาของปัญหา มักเป็นจุดเริ่มต้นของความเข้าใจและการแก้ไข ที่ถูกต้อง - ชุมชนบ้านจำรุงเองก็เป็นเช่นเดียวกัน ที่รากฐานของกลุ่มกิจกรรมและชุมชนเข้มแข็ง เริ่มต้นที่มีคนกลุ่มหนึ่งลุกขึ้นมาเผชิญหน้ากับ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้าน

ความเปลี่ยนแปลงของบ้านจำรุง เป็นไป เช่นเดียวกับความเปลี่ยนแปลงของชุมชน เกษตรกรรมแห่งอื่นๆ ในประเทศไทย ที่ต่าง ก็ผ่าน "กระบวนการพัฒนา" ที่ภาครัฐ และ "ระบบทุนนิยม" ได้นำเข้ามาสู่ชุมชน

ไม่ว่าจะเป็นระบบการผลิตเพื่อขาย และการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งมาพร้อมกับสารเคมี ทางการเกษตร-ราคาค่าปุ๋ย-อุปกรณ์การเกษตร- ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม-และหนี้เงินกู้

และการเข้ามาของไฟฟ้าและเทคโนโลยีสมัยใหม่ อาทิ เครื่องใช้ไฟฟ้า ที่คนในหมู่บ้านพร้อมใจกันหาซื้อมาได้ด้วยเงินสดเงินผ่อน โดยเฉพาะเครื่องมือสื่อสารวิทยุ-โทรทัศน์ ก็ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่มาพร้อมกับ "สื่อกระแสหลัก" ที่เต็มไปด้วยการผูกขาดของแหล่งทุนกับรายการของภาครัฐ อันเป็นตัวเผยแพร่ระบบทุนนิยมโลกและระบบการสื่อสารแบบทางเดียว

อีกทั้งเทคโนโลยีทางการเกษตร เช่น รถไถนา ที่เข้ามาเพื่อสนับสนุนระบบการผลิตเพื่อขาย เต็มไปด้วยความสะดวกสบาย แต่ได้บั่นทอนประเพณีดั้งเดิมของท้องถิ่น อันได้แก่ระบบการช่วยเหลือเกื้อกูลในการทำเกษตรกรรม ฯลฯ

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อ สภาวะทางสังคมของบ้านจำรุง ก็คือ การขาดการพึ่งพาช่วยเหลือ และการขาดการร่วมแก้ปัญหาของชุมชน

นอกจากนี้ เมื่อหลักสูตรการศึกษาไม่ได้ให้ความสำคัญต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น และขาดการปลูกฝังให้เยาวชนมีสำนึกรักท้องถิ่น

รวมทั้งเห็นคุณค่าของอาชีพที่ทำมาหากินบน
ผืนแผ่นดิน เช่น อาชีพเกษตรกร ซึ่งเป็นอาชีพ
หลักของบ้านจำรุง

ทำให้เยาวชนรุ่นใหม่ออกไปทำงานใน
เมืองมากขึ้น รวมทั้งมีมุมมองต่อวัฒนธรรม
ประเพณีเดิมว่าเป็นเรื่องไร้สาระ

ผืนดินเดิม: ภาพอดีตในใจคนจำรุง

อาจกล่าวได้ว่า “กระบวนการสร้างตัวตน
ทางประวัติศาสตร์ที่ดั่งงามของบ้านจำรุง” นั้น
ได้เกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับการตระหนักถึงปัญหา
ที่เกิดขึ้น และสูกงอมในสายตาของคนทำ
กิจกรรมแห่งบ้านจำรุง ในราวช่วงปี พ.ศ. 2529
ที่มีการเริ่มทำกิจกรรมแก้ปัญหาลุ่มชน ใน
ลักษณะต่างๆ

ต่อประเด็นดังกล่าว “ภาพอดีตในใจ
คนบ้านจำรุง” คือกลไกสำคัญ ในการสร้าง
เป้าหมายของการแก้ปัญหาลุ่มชนทางสังคม
และเพื่อขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนา ให้ก้าว
ไปสู่สิ่งที่ดีกว่าในสายตาของคนทำกิจกรรม
รุ่นต่างๆ แห่งบ้านจำรุง

คนกิจกรรมที่บ้านจำรุงจดจำอดีต
เดิมของบ้านจำรุงว่า มีลักษณะเป็นสังคมที่มี
เศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง มีความสุขโดยพึ่งพา
เทคโนโลยีเพียงเล็กน้อย ไม่เป็นหนี้เป็นสินเงิน
ผ่อน-เงินกู้ ยึดถือการเกษตรกรรมแบบไร่สวน
ผสม มีสิ่งแวดล้อมที่ร่มรื่น เป็นสังคมแบบ
เครือญาติที่เหนียวแน่น มีการสืบทอดจารีต
และประเพณีดั้งเดิม ฯลฯ

ประเด็นสำคัญที่ได้มีการเน้นย้ำ ก็คือ
สภาพสังคมแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูล - เพื่อ
เป็นกลไกให้เกิดการรวมตัวกันแก้ปัญหา และ
ปลุกฝังจิตสำนึกแห่งการเสียสละให้กับชุมชน

รวมทั้งการมีภูมิปัญญาและวิถีชีวิต
ท้องถิ่นที่เคยอยู่กันอย่างสุขสบาย บนพื้นฐาน
เศรษฐกิจแบบพอเพียง เช่น เดิมปลูกพืชสวน
ผสม ระหว่างปายาง ผสมพืชผัก ผลไม้ และ
สมุนไพร และไม่ได้ใช้สารเคมี - ส่งผลให้เกิดการ
เน้นย้ำเรื่องความสำคัญของ "เกษตรปลอด
สารพิษ" ว่าเป็นสิ่งที่ เป็น "ภูมิปัญญา" ที่ควรค่า
แก่การรักษาไว้

นอกจากนี้ ยังมีการให้ความสำคัญ
ของ วัฒนธรรมประเพณี ดังเดิมว่า เป็นรากฐาน
และตัวตนของสังคมบ้านจ่ารุง ซึ่งมีกรณีของ
มีคิลปินท้องถิ่น (ครูกลองยาว) ที่ทางชุมชน
จะพยายามสืบทอด โดยการจัดทุน เพื่อซื้อกลอง
ยาว และให้มีการเปิดสอนที่โรงเรียนแก่ผู้สนใจ

ไล่เดือนกับการเติมบุญ การตระหนักถึง ปัญหาและนโยบายสุขภาพ

อาจกล่าวได้ว่า การเข้ามาของนโยบาย
“สุขภาพดีถ้วนหน้า 2543” จากภาครัฐ ในปี
2529 โดยมีเป้าหมาย 4 ประการ คือ ให้มีส้วม
ทุกหลังคาเรือน มีเสียงตามสาย มีที่อ่าน
หนังสือพิมพ์ และสุดท้ายคือการก่อตั้งศูนย์
สาธิตการตลาด (หรือ ร้านค้าชุมชน) - นับได้ว่า
เป็นตัวแปรที่สำคัญต่อการก่อร่าง “วัฒนธรรม
การทำงาน” และ เครือข่ายกิจกรรมชุมชนบ้าน
จ่ารุง”

ทั้งนี้ ปรัชญาการณดังกล่าว เกิดขึ้น
พร้อมๆ กับการเข้ามารับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน

ของ ผู้ใหญ่เหียน ผลงาม - “คนพูดน้อย แต่
ทำหน้าที่” - โดยการขอร้องของแกนนำหมู่บ้าน
ต่อสถานการณ์ดังกล่าว ผู้ใหญ่เหียนได้
กล่าวว่า “ไม่ทะเลาะกับภาครัฐ ที่ร่วมแก้ปัญหา
ชุมชน” และได้ดำเนินงานดังกล่าวไปอย่างต่อเนื่อง
เนื่องบนความร่วมมือของ หมอบานเย็น ดินาน
เจ้าหน้าที่สาธารณสุข สถานีอนามัยบ้านจำรุง
ในขณะนั้น ตลอดจนแกนนำหมู่บ้าน ที่ได้ร่วม
ประสานงานและวางแผนการดำเนินงานกิจกรรม
บ้านจำรุง

อาจกล่าวได้ว่า “สุขภาวะทางสังคมของ
บ้านจำรุง” ในทุกวันนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของ
“มรดกที่คนรุ่นก่อนๆ ได้ทำไว้” ที่นับจุดเริ่มต้น
ได้อย่างเป็นรูปธรรมที่สุด คือในช่วงปีดังกล่าว
การดำเนินการเรื่อง การมีส่วนร่วมทุกหลัง
คาเรือน นับว่าเป็นการเอื้อให้เกิดสุขภาวะทางกาย
ขั้นพื้นฐานให้กับชุมชนบ้านจำรุง

อย่างไรก็ตาม กิจกรรมที่นักกิจกรรมแห่ง
บ้านจำรุงได้ทำต่อเนื่อง และต่อยอดออกไปจาก
นโยบายสุขภาพ เมื่อปี 2529 ก็คือ

กิจกรรมเมื่อปี 2529

พัฒนาการ

โครงการ รายละเอียด

โครงการ รายละเอียด

"โครงการ เสียงตามสาย"	เดิมเป็น กิจกรรม ด้านข่าวสาร ที่เน้นบทบาท ไปที่การ ประชาสัมพันธ์ กิจการต่างๆ ที่มาจากภาค รัฐเป็นหลัก	"วิทยุชุมชน"	กิจกรรมข่าว สารบนหลัก การสร้างควม มีส่วนร่วม ไม่แสวงผล กำไร-สร้าง สุขภาวะบน ประโยชน์ ของท้องถิ่น
--------------------------	--	--------------	--

"ศาลาอ่าน หนังสือพิมพ์"	ส่งเสริมการ อ่าน ติดตาม ข่าวสารสังคม เพื่อให้เกิด "กระบวนการ เรียนรู้"	"ศาลาอ่าน หนังสือพิมพ์"	บนพื้นที่ของ ศูนย์การเรียนรู้ ของชุมชน สร้างพื้นที่ สาธารณะ และเป็น ศูนย์กลาง หมู่บ้าน
----------------------------	---	----------------------------	---

"ร้านค้าชุมชน" สหกรณ์ของ หมู่บ้าน	"ร้านค้าชุมชน" + "ศูนย์การ เรียนรู้ ชุมชน" + "กองทุน พัฒนา หมู่บ้าน"	สหกรณ์ของ หมู่บ้านที่ สามารถหัก ผลกำไร 30% ตั้งเป็น "กองทุนพัฒนา หมู่บ้าน" เป็น พื้นที่สาธารณะ และเป็นศูนย์ กลางหมู่บ้าน
--------------------------------------	--	---

เรียกได้ว่า เริ่มจากความพยายามแก้ไข ปัญหาของชุมชน ต่อสภาพความเปลี่ยนแปลง ด้านลบที่เกิดขึ้น บนตัวแปรของนโยบายสุขภาพ ของทางภาครัฐ ทำให้เกิด "ทุนทางสังคม" อัน ได้แก่

- 1) วัฒนธรรมการทำงาน แบบร่วมกัน แก้ปัญหา
- 2) วารากของเครือข่ายกลุ่มกิจกรรม ชุมชน
- 3) สร้างคนทำงาน (คนทำกิจกรรมแห่ง บ้านจ่ารุง)
- 4) สร้างศูนย์การเรียนรู้ หรือ พื้นที่ สาธารณะที่กลายมาเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน
- 5) เกิดแหล่งทุนพัฒนาที่เป็นของหมู่บ้าน เอง

เมล็ดพันธุ์ท้องถิ่น

บำรุงเลี้ยงด้วยทุนแห่งการพึ่งตนเอง

การก่อตั้ง "ศูนย์สาธิตการตลาด" หรือ "ร้านค้าชุมชน" ที่ทุกครัวเรือนเป็นผู้ถือหุ้น ใน เงื่อนไขราคาหุ้นละ 50 บาท แต่ละบ้านซื้อได้

ไม่เกิน 20 วัน เพื่อไม่ให้เกิดการผูกขาดกองทุน
ที่ถือเป็นสาธารณสมบัติของชุมชน

ครบปีแรก ทุนเบื้องต้นที่ได้มาโดยการ
ระดมทุนจากคนในชุมชน เป็นเงิน 33,250 บาท
ผลกำไรจากการขายสินค้าในปีนั้น ร้านค้าชุมชน
ได้กำไรสุทธิ กว่า 50,000 บาท จากกำไรดังกล่าว
นี้เองที่ได้มีการหักส่วนแบ่ง 30% มาจัดตั้ง
“กองทุนพัฒนาหมู่บ้านจ่ารุง” ซึ่งได้มีการพูดคุย
ตกลงกันไว้ระหว่างชาวบ้าน

ทำให้ชุมชนมี “กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน”
เป็นของตนเอง สามารถดำเนินการสร้างสา-
ธารณูปโภคต่างๆ ในหมู่บ้าน อาทิ การตัดถนน
เข้าสู่หมู่บ้าน และการวางระบบท่อน้ำเพื่อการ
เกษตรในบางส่วน

นอกจากนี้ ร้านค้าชุมชน ต่อมายังได้
กลายมาเป็น “ศูนย์รวมของชุมชนบ้านจ่ารุง”
ไม่ว่าจะเป็นที่พบปะสังสรรค์ ลานแปดองประจำ
หมู่บ้าน ที่ประชุมกิจกรรมและรวมทั้งเป็นที่ตั้ง
ของ “สถานีทดลองเพื่อการเรียนรู้วิทยุชุมชนบ้าน
จ่ารุง” ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

เรียกได้ว่าชาวบ้านจำรุงทำมากกว่าที่มีอยู่ในนโยบาย นำไปสู่หลักการเรียนรู้-แก้ปัญหาแบบ “พึ่งตนเอง” มี “กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน” ทำให้ไม่ต้องพึ่งภาครัฐในระดับหนึ่ง

จากลำดับสู่กิ่งก้าน:

การสร้างคนแห่งบ้านจำรุง

“กระบวนการสร้างคนของบ้านจำรุง” ได้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะจุดรุ่งเรืองในช่วงปี 2533 - 2539 แกนนำแห่งบ้านจำรุงได้แตกยอดออกมาเป็นคนทำกิจกรรมและกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ทั้งจากการสนับสนุนของภาครัฐ และจากการคิดค้นขึ้นเองอย่างหลากหลาย

จากการสอบถามพบว่า ทุกคนในหมู่บ้านล้วนเป็นสมาชิกของกลุ่มกิจกรรมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง อาทิเช่น...

กลุ่ม/ชมรม	กิจกรรม	จุดเริ่ม/งบประมาณ
สภาหมู่บ้าน	มีข้อตกลงในการร่วมประชุม ทุกวันที่ 15 เพื่อสำรวจความ คืบหน้าของทุกกลุ่มกิจกรรม รวมทั้งลงมติใช้เงิน "กองทุน พัฒนาหมู่บ้านจำรุง" ที่เป็น ของชุมชนเองเพื่อร่วมแก้ ปัญหาสาธารณสุขของหมู่บ้าน	"กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน จำรุง" ซึ่งเป็นทุนของ หมู่บ้านเอง จาก 30% ของกำไร "ร้านค้า ชุมชน"
ชมรมผู้ใช้น้ำ	แก้ปัญหาการเกษตร และ ปัญหาการใช้น้ำ ต่อยอดไป สู่การทำอาหารแปรรูปจาก ผลผลิตผลเกษตรท้องถิ่น และ มาสู่ "การรับจัดโต๊ะจีน" เพื่อลดรายจ่ายไหลออก (ผล พลอยได้จากการสำรวจราย รับรายจ่ายหมู่บ้านใน "แผน แม่บท")	ทุนสนับสนุนการ เกษตรของภาครัฐ มา สู่กองทุน "สี่จะหอม ทรัพย์" (ทุนระดมภายในกลุ่ม)
ร้านค้าชุมชน	ทุกครัวเรือนเป็นผู้ถือหุ้น มี แบ่งผลกำไรปลายปี และหัก ส่วนกำไรเข้ากองทุนพัฒนา หมู่บ้าน บนหลักการ "ร่วมกัน คิด ร่วมกันทำ ร่วมกันรับผล ประโยชน์" แดกยกยอดออกมา เป็น "ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน" (อาคารรวมตัวของชาวบ้าน)	เริ่มจากกองทุนตาม นโยบาย "สุขภาพดี ถิ่นหน้า 2543" สู่การ พึ่งกองทุนของหมู่บ้าน เอง

กลุ่ม/ชมรม

กิจกรรม

จุดเริ่ม/จบสนับสนุน

กลุ่มเกษตรกรพื้นบ้าน สถาบันและเผยแพร่ แกนนำคือ ยายไท กับ
เกษตรกรอินทรีย์ โดยประสาน ยายยอง หรือ คุณยาย
องค์ความรู้ใหม่เข้ากับภูมิ อู๋หัย รัตนพงษ์ กับ
ปัญญาพื้นบ้าน การกระทำบน คุณยายลำยอง กว้าง
หลักการ “เรียนรู้จากการทำ ขวาง
จริง” และถ่ายทอดด้วยการ
“ทำให้ดู อยู่ให้เห็น เป็นให้
สัมผัส”

ชมรมผู้สูงอายุ เป็นการรวมตัวของผู้สูงอายุ
กิจกรรมหลักเป็นกิจกรรม
เพื่อสุขภาพ รวมทั้งกิจกรรม
อื่น อาทิ การฟื้นฟูวิถีวัฒนธรรม
ท้องถิ่น โดยการบอกเล่า
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ฯลฯ

ชมรมอินทโชติการุณย์ วางอุดมการณ์ของ ระดมทุนในหมู่บ้านเอง
การช่วยเหลือสังคม-ชุมชน
ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็น
การระดมคนเพื่อช่วยกิจกรรม
หมู่บ้าน การระดมทุนจัดงาน
ศพต่างๆ ผลที่ได้หลัก คือ
การสร้างสามัคคี บน
พื้นฐานของการเสียสละเพื่อ
คนอื่นและสังคม

กลุ่ม/ชมรม

กิจกรรม

จุดเริ่ม/งบประมาณ

ร้านค้าส้มตำบ้านจำรุง(ส้มตำอร่อยที่สุดใน
โลก) เป็นทั้งตลาดรองรับ
ผลิตภัณฑ์การเกษตรปลอด
สารจากกลุ่มเกษตรกรพื้นบ้าน
และผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูป
เช่นทุเรียนทอด กุ้งทอด
จากชมรมผู้ใช้น้ำ อีกด้วย

อาสา ชมรมเปตอง อินทโชติ
อาสาสมัครสาธารณสุข
มูลฐานสตรีอาสาพัฒนา
กลุ่มพัฒนาอาชีพ กลุ่ม
เยาวชน คณะกรรมการวัด
จำรุง ประชาคม หมู่บ้าน กลุ่ม
แพทย์แผนโบราณ กองทุน
หมู่บ้าน เป็น ต้น

จุดแข็งของการแตกยอดของกลุ่มกิจกรรมหลากหลาย แท้ที่จริง ก็คือการขยาย “ปรัชญาการทำกิน” หรือ “ปรัชญาการใช้ชีวิต” ที่มีอยู่ตามแง่มุมต่างๆ ของ **คนบ้านจ่ารุง** เพื่อให้กิจกรรมเฉพาะในแต่ละสาขาได้ดำเนินไปอย่างเข้มแข็งและชัดเจนตามขอบข่ายของตนยิ่งขึ้น

ยกตัวอย่างเช่น ยายไท กับยายยอง แกนนำ “กลุ่มเกษตรพื้นบ้าน” เจ้าของหลักการ “เรียนรู้จากการทำจริง” และการ “ทำให้ดู อยู่ให้เห็น เป็นให้สัมผัส” ซึ่งหมายถึง ประสบการณ์ ทั้งชีวิต ตั้งแต่การทำเกษตรแบบใช้สาร และได้สัมผัสกับพิษภัยของกระบวนการดังกล่าวด้วยตัวเอง จนกระทั่งเปลี่ยนกระบวนการทัศน สูดหายใจ เมื่อเห็นดีด้วยตนเองแล้วก็พร้อมที่จะบอกต่อ จนเป็นที่มาของหลักการดังดังกล่าว

หรือ “ชมรมผู้สูงอายุ” ที่ผู้เฒ่าผู้แก่แห่ง หมู่บ้านไม่ได้คิดว่าตนเป็นบุคคลที่หมดพลัง กลับรวมตัวทำกิจกรรมต่างๆ บนหลักการ “ชีวิตไม่หยุดนิ่ง” ซึ่งผู้เฒ่ากลุ่มเดียวกันนี้ ที่เป็นกำลังสำคัญในการบอกเล่าเรื่องราวท้องถิ่น และ

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างมีสีสัน และบ่อยครั้ง
เป็นต้นคิด เพลงพื้นบ้าน ฮิตติดหูแฟนเพลง
วิทยุจ่ารุง

และสุดท้ายก็คือ กิจกรรมบนการรวมตัว
ของคนทั้งหมู่บ้าน อาทิ “ร้านค้าชุมชน” ที่ได้
ดำเนินการบนปรัชญา “ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ
ร่วมกันรับผลประโยชน์” ซึ่งถือเป็นเสมือน
หัวใจของทุกกิจกรรมของคนบ้านจ่ารุง เพราะ
คล้ายกับเป็น “เครื่องช่วยเริ่มต้นของกิจกรรม
ชุมชน” ที่จะได้รับการต่อยอดออกไป

หยิ่งรากแก้ว: ปรัชญาบ้านจ่ารุง

กระบวนการเรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรม
ของบ้านจ่ารุง ได้สร้างรากฐานอันสำคัญให้กับ
ชุมชน นั่นก็คือ “คน” และ “บุคลิกภาพของคน
ทำกิจกรรม” ซึ่งสามารถสรุปบทเรียนจากปรัชญา
การทำงานของคนบ้านจ่ารุงออกมาได้ ดังนี้

- 1) เสียสละ (เมื่อส่วนรวมเข้มแข็งเราแข็งแรง
ด้วย)
- 2) ซื่อสัตย์ (รับผิดชอบต่อกิจกรรม ไม่เห็น
แก่ผลประโยชน์)

- 3) สามัคคี (พลังชุมชน)
- 4) เริ่มที่ตัวเอง (ทำให้ดูอยู่ให้เห็นเป็นให้
สัมผัส)
- 5) ฟังความคิดเห็นผู้อื่น (พูดคุยกันอย่าง
เครือญาติ ไม่เห็นแก่อำนาจ)
- 6) พุดน้อย ทำหนัก (เรียนรู้จากการทำจริง)
- 7) สร้างคน (สร้างคนแบบเชื่อมร้อย-ไม่หวง
อำนาจ ไม่หวงความรู้)
- 8) ถือคติพึ่งตนเอง (เรียนรู้ปัญหาชุมชนโดย
ชุมชน-ช่วยตัวเองก่อนพึ่งผู้อื่น)
- 9) หาแนวร่วม (สร้างเครือข่ายในระดับท้องถิ่น
ระดับภูมิภาค และระดับองค์กร)
- 10) ประสานงานภาครัฐ (กระตุ้น ท้วงติง และ
หวัดภาครัฐหรือองค์กรที่มีขอบข่ายหน้าที่
เกี่ยวข้อง)

หลักการดังกล่าวเป็นมรดกร่วม 19 ปี
ที่คนjárุงในแต่ละรุ่นได้ร่วมถักทอ และทำให้
กิจกรรมส่วนรวมทุกชนิดของหมู่บ้านเจริญ
งอกงาม ไม่เว้นแต่กิจกรรมวิทยุชุมชน - จน
สามารถสรุปเรียกเป็นหัวใจของคนบ้านjárุงสั้นๆ

ได้ว่า "ทำกิจกรรมเพื่อสร้างคน ไม่ใช่เพื่อผล
กำไร"

สู่หัวใจวิทยุชุมชน

เพื่อไปสู่คำตอบของคำถามที่ว่า "อะไรเป็น
ปัจจัยที่ทำให้วิทยุชุมชนบ้านจำรุงเข้มแข็ง?"
ทำให้เราต้องย้อนกลับไปดูกระบวนการเรียนรู้
และการแก้ปัญหาของชุมชน ตั้งแต่ราวปี 2529
มาจนกระทั่งในปี 2545 จุดปฏิบัติการ
เรียนรู้วิทยุชุมชนบ้านจำรุง จึงได้ร่าง ธรรมนูญ
สถานี ขึ้นมาเป็นของตนเอง อันประกอบไปด้วย
หนึ่ง วิทยุชุมชนเป็นสมบัติสาธารณะ สมาชิก
ชุมชนมีสิทธิใช้และดูแลรักษา สอง ไม่หารายได้
จากการโฆษณา สาม คณะกรรมการให้คำปรึกษา
โดยโปร่งใส สี่ สามารถเข้าเรียนรู้ไม่จำกัดเพศ
วัยการศึกษา ห้า เสนอสาระภายใต้วิถีชุมชนและ
เน้นประโยชน์สาธารณะ

สังเกตได้ว่า ข้อธรรมนูญเหล่านั้นสามารถ
สรุปลงสู่ "บุคลิกคนทำกิจกรรมแห่งบ้านจำรุง"
ซึ่งถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของชุมชนเข้มแข็งบ้าน
จำรุง กล่าวคือ...

ข้อหนึ่ง วิทยุชุมชนเป็นสมบัติสาธารณะ สมาชิกชุมชนมีสิทธิใช้และดูแลรักษา นั้นสามารถ สรupalงสู่ปรัชญาเรื่อง “ความเสียสละ” ในการ ร่วมกิจกรรม ซึ่งเป็นบุคลิกภาพพื้นฐานที่สำคัญ ของการทำกิจกรรมสาธารณะทุกกิจกรรม

ข้อสอง ไม่หารายได้จากการโฆษณา มุ่ง สร้างสุขภาวะทางสังคม นั้นสามารถสรupalงสู่ ปรัชญา “ความซื่อสัตย์” ไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ และ “การสร้างคน” กับ “การทำแนวร่วม” ได้

ข้อสาม มีพื้นฐานมาจาก “ความสามัคคี” และ “การฟังความเห็นผู้อื่น”

ข้อสี่ มีพื้นฐานมาจาก “การฟังความเห็น ผู้อื่น”

ข้อห้า มีพื้นฐานมาจากหลายๆ ข้อด้วยกัน อาทิ “ความเสียสละ” “ความซื่อสัตย์” “ความ สามัคคี” และ “ประสานภาครัฐ” เป็นต้น

ทั้งหมดนี้ อาจเป็นคำตอบต่อคำถามที่ว่า “อะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้วิทยุชุมชนบ้านจำรุง เข้ม แข็ง?”

นวัตกรรมวิทยุชุมชนต่อชุมชนอยู่เย็น
เป็นสุข

ส่งเสริมกระบวนการขัดเกลาของท้องถิ่น
จากประเด็นปัญหาที่ว่า หลักสูตรการ
ศึกษาที่กำหนดโดยศูนย์กลาง หรือ "ภาครัฐ"
ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาด
การปลูกฝังให้เยาวชนมีสำนึกรักท้องถิ่น รวม
ทั้งการที่ "สื่อมวลชน" ถูกผูกขาดอยู่ด้วยอำนาจ
ของทุน ซึ่งมักมีการนำเสนอข่าวสารที่เป็นไปใน
ทางปลูกฝังความคิดความเชื่อที่เอื้อกับธุรกิจ
และอำนาจของตนเป็นจำนวนมาก

การเกิดขึ้นของ "วิทยุชุมชน" จึงเป็นทาง
เลือกให้กับชุมชน ต่อการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของ
ตนเอง ในประเด็นสำคัญ อาทิ

● สามารถเลือกรับฟังในสิ่งที่สนใจ หรือ
เป็นประโยชน์กับชุมชนของตนได้ เพราะชุมชน
เป็นเจ้าของสถานี สามารถเชิญชวนผู้รู้ในด้าน
ต่างๆ มาให้ข้อมูลในประเด็นที่ต้องการได้

● สมาชิกในชุมชนสามารถเลือกที่จะ
ถ่ายทอดเรื่องราว ข่าวสาร และประสบการณ์

ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยม-บรรทัดฐาน-และความคิดความเชื่อบนมิตติและสาระที่ชุมชนเชื่อว่ามีประโยชน์กับตนเองได้

ต่อประเด็นดังกล่าว เมื่อความนิยมรับฟังวิทยุชุมชนบ้านจำรุงเพิ่มมากขึ้น ด้วยความรู้สึกที่ว่า “ทุกคนร่วมเป็นเจ้าของวิทยุชุมชน” ทำให้เกิดการยอมรับในค่านิยมที่ได้สอดคล้องอยู่ในการถ่ายทอดรายการด้วย ซึ่งสามารถสรุปมาเป็นประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

ค่านิยม/จิตสำนึก	รายการ	ประเด็น-รายละเอียด
การใส่ใจรักษาสุขภาพ	- เกษตรที่บ้าน - ว่างและสมุนไพรไทย - อสม. ใจห่วงใยสุขภาพ - คุยกับหมอบกแก่น	- การทำเกษตรปลอดสารพิษ - ฝึกนำสมุนไพร (ดอกอัญชัน ฯลฯ) - ความรู้เรื่องยาไทย - การรักษาสุขภาพ
เศรษฐกิจพอเพียง การพึ่งตนเอง	- เกษตรที่บ้าน - สถาบันอนาคตศึกษา	- ปลูกผักสวนครัว - เกษตรธรรมชาติ (พอเพียง) - ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและปรัชญาทฤษฎี
การมีส่วนร่วมทางการเมือง/สนใจข่าวสารบ้านเมือง	- คุยกับสวช. - ดากบ้านเกาะเมือง - อปค.พบประชาชน	- แจ้งข่าวสารบ้านเมือง - วิเคราะห์วิจารณ์ข่าวสารบ้านเมือง - แจ้งรายละเอียดและโครงการของภาครัฐ
จิตสำนึกรักท้องถิ่น	- เรื่องเล่าจากท้องถิ่น - ย้อนอดีต	- บอกเล่าเรื่องราวในอดีตของชุมชน - บอกเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยของชุมชน

อาจกล่าวได้ว่า การสอดแทรกค่านิยม บรรทัดฐานและความคิด ความเชื่อดังกล่าว ก็คือความพยายามที่จะวางภูมิคุ้มกันสู่จิตสำนึก และความรู้ความเข้าใจของชุมชน ต่อ "สื่อ" และ "หลักสูตรการเรียนรู้" ในกระแสหลัก ที่อาจไม่ได้ สร้างประโยชน์ และความสุขที่ตรงจุดกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของสมาชิกชุมชนได้มากเท่ากับการ คิดค้นและเรียนรู้ของสมาชิกชุมชนเอง

มิติด้านศีลธรรม บนสื่อชุมชน

นอกจากการเรียนรู้บนมิติของการทำงาน วิद्यุชุมชนบ้านจ่ารุง จะทำให้ผู้ที่มีส่วนร่วมใน กิจกรรม โดยเฉพาะในส่วนของ การเป็นผู้จัด รายการที่สอนให้นักกิจกรรมต้องมีการเตรียมตัว รู้จักเรียนรู้การทำงานอย่างเป็นระบบ คิดอย่างมี เหตุผล และมีตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมมารองรับ มีความซื่อสัตย์ในสิ่งที่ตนเองพูด และรับผิดชอบ- ตรงต่อเวลาแล้ว

การที่เข้ามาทำกิจกรรม ในระบบของอาสา สมัคร์ ต้องเสียสละทั้งเวลาในการจัดรายการ การเตรียมตัวที่อาจจะต้องมีการค้นคว้าหาข้อมูล

ก็ยังคงเป็นการสอนให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเรียนรู้หัวใจของการให้ ซึ่งบางครั้งการถ่ายทอดเพียงแค่ประสบการณ์ และเรื่องราวเล็กน้อยในชีวิตที่น่าสนใจก็เป็นการสร้างสุขภาวะทางสังคมผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์ของกันและกันแล้ว

นอกจากนี้ การที่ "สื่อชุมชน" เป็นกิจกรรมที่ทั้ง "ผู้จัดรายการ" และ "ผู้รับฟัง" ต่างก็มีสายสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน ไม่บางคนก็อาจจะได้ผลัดเปลี่ยนกันขึ้นมาจัดรายการแล้ว บางคนก็อาจจะเป็นญาติ หรือเป็นเพื่อนบ้านที่สนิทสนมกันเป็นส่วนใหญ่มากก็ได้

ในลักษณะดังกล่าวได้ทำให้เกิดกลไกของการคัดเลือกข้อมูลข่าวสาร และการควบคุมบุคลิกภาพของ "ผู้จัดรายการ" ไปในตัว ซึ่งตัดสินโดยศีลธรรม บรรทัดฐาน และค่านิยมที่ชุมชนนั้นยึดถือไว้ ซึ่ง "สื่อในกระแสหลัก" ไม่มีระบบดังกล่าวมาควบคุม (หรือมีแต่ไม่มากเท่านี้)

แม้ในรายการนำเสนอข่าวสาร ที่ไม่ใช่รายการธรรมะที่มีด้วย เช่นรายการ "ธรรมะกับน้ำท่วม" และรายการ "สบายใจกับวัยทอง"

เป็นต้น ผู้สื่อข่าว สวช. (สถานีวิทยุชุมชน) อย่าง
คุณวินัย กว้างขวาง ซึ่งเคยออกอากาศรณรงค์
“งดเหล้าเข้าพรรษา” ก็ได้เป็นผู้หนึ่งที่ต้องทำการ
‘ลด ละ เลิก’ ให้เห็นจริงด้วยตัวเองก่อนด้วย
ซึ่งลักษณะดังกล่าวได้สร้างสุขภาวะให้เกิดขึ้น
ทีละเล็กละน้อยให้กับชุมชนบ้านจำรุง

เสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

มิตินี้เรียกได้ว่าเป็นสี่ส้น เป็นเอกลักษณ์
และรวมทั้งอาจเรียกได้ว่าเป็น “ตัวตนของวิทยุ
ชุมชนบ้านจำรุง” อีกอย่างหนึ่งก็คือ รายการอย่าง
เช่น รายการ “เรื่องเล่าจากท้องถิ่น” ของผู้ใหญ่
เยื่อน ผลงาม ที่บอกเล่าเรื่องราวเก่าๆ ของ
ท้องถิ่นรวมทั้งแง่มุมเล็กๆ สิ่งละอันพันละน้อย
ที่เกิดขึ้นภายในหมู่บ้าน และเต็มไปด้วยความ
รู้สึกที่ว่า “คนอื่นฟังธรรมดา แต่คนบ้านจำรุง
ฟังแล้วรู้สึกเป็นเจ้าของ”

ทั้งนี้ยังไม่รวมถึง “เพลงพื้นบ้าน” ที่แต่ง
โดยศิลปินมือสมัครเล่น และโดยศิลปินท้องถิ่น
ที่เคยถามกับผู้ใหญ่ชาติชายว่า ทำไมไม่เปิดเพลง
ลูกทุ่งฮิต? ก็ได้รับคำตอบที่น่าชื่นตาบานว่า

“ถ้าอยากฟังอย่างนั้นก็หมุนคลื่นอื่น ที่นี้ถ้าไม่
เปิดพื้นที่ให้กับเรื่องราวของตนเอง ก็ไม่รู้ว่าจะ
มีที่ไหนเปิดให้”

เช่นการเกิดขึ้นของเพลง “ไฉ่แดงเป็นหมา
ตัวใหญ่” ที่ผู้ใหญ่เยียน หยิบเรื่องราวของหมา
ตัวแสบที่บ้าน ซึ่งชอบวิ่งไล่รถ มาบอกเล่าผ่าน
รูปแบบเพลงลูกทุ่งจนเป็นที่ถูกอกถูกใจคนฟัง
โดยเฉพาะเด็กๆ

ผลปรากฏว่า สิ่งที่ทำโดยชุมชน เพื่อชุมชน
และเป็นของชุมชน ฟังแล้วรู้สึกอบอุ่นยิ่งกว่า
เท่ากับว่า “วิทยุชุมชนบ้านจ่ารุง” ได้ทำหน้าที่เป็น
“กาวใจ” สร้างคุณค่าให้กับ “ตัวตนร่วมกันของ
ชุมชน” บนบริบทสังคมสมัยใหม่ โดยการ บูรณา
การท้องถิ่น ไม่ละทิ้งภูมิปัญญาเก่า หยิบใช้เรื่อง
ราวสาระที่เป็นปัจจุบัน มาใช้ได้โดยไม่ขัดเขิน

ลดช่องว่างทางสังคม

นอกจากนี้ ยังมีนวัตกรรมสร้างสุขภาวะ
ทางสังคม อย่างเช่น รายการเพลง “กระจกส่อง
ใจ” ของพีตูกตา ผู้พิการทางสายตาแห่งบ้านจ่ารุง

รวมทั้งรายการ "หมูเฮาไทยอีสาน" โดย
คุณบุญส่ง เมืองโคตร กลุ่มแรงงานชาวอีสาน
ที่เข้าทำงานเป็นลูกจ้าง รั้งจ้างทั่วไปอยู่ในพื้นที่
ซึ่งแต่เดิมคนบ้านจำรุงรู้สึกว่าเป็น "คนชั้นสอง"
แห่งบ้านจำรุง ต่อเมื่อได้เปิดพื้นที่
กิจกรรมให้ มีการทำงานร่วมกัน รวมทั้งการได้มี
ที่ทางให้สื่อสารแสดงออก ทำให้ช่องว่างดังกล่าว
ค่อยๆ จางหายไป

ต่อกรณีดังกล่าว คุณบุญส่ง ได้กล่าวไว้
ในการถอดบทเรียนวิทยุชุมชนบ้านจำรุง เมื่อ
วันที่ 22 ตุลาคม 2546 ว่า "ตัวเองได้รับการ
ยอมรับในสายตาคนอื่นๆ มากขึ้น คนมองเห็นว่า
ตนก็มีความสามารถที่ไม่ได้ต่างไปจากคนอื่นๆ"

กรณีดังกล่าว ได้แสดงให้เห็นว่า "จุด
ปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนบ้านจำรุง" นอกจาก
จะได้เปิดพื้นที่ให้กับ "คนตัวเล็ก" บนสังคม
ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสื่อสารแสดงออกแล้ว
ยังเป็นการเสริมสร้าง "สุขภาวะทางสังคม" ส่ง
เสริมให้เกิด "ชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข" ขึ้นบนพื้นที่
กระจายเสียงอันมีจุดเริ่มต้นอยู่ที่ 'ศูนย์การเรียนรู้
ของชุมชนและผู้สูงอายุแห่งบ้านจำรุง" ด้วย

ประเด็นปัญหาและข้อเสนอแนะ

รัฐธรรมนูญกระดาด:

ขาดการรับรองทางกฎหมาย

ถึงแม้ “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชนบ้านจ่ารุง” จะได้รับการรับรองทางใจจากคนในพื้นที่ไปแล้วก็ตาม - ตาม มาตรา 80 แห่งพระราชบัญญัติองค์การจัดสรรคลื่นความถี่ฯ พ.ศ.2543 ที่มีให้กรมประชาสัมพันธ์ออกไปอนุญาตสถานีวิทยุชุมชน ในระหว่างรอให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการ กสช. “วิทยุชุมชนบ้านจ่ารุง” ก็ยังถือว่าเป็น **วิทยุเถื่อน**

ต่อประเด็นดังกล่าว การที่ “กลุ่มกิจกรรมบ้านจ่ารุง” ได้สร้างเครือข่ายและเป็นพันธมิตรกับภาครัฐไว้อย่างต่อเนื่อง ทำให้การตรวจสอบ-รับรู้ “วิทยุชุมชนบ้านจ่ารุง” โดยเจ้าหน้าที่กรมประชาสัมพันธ์ และกรมไปรษณีย์โทรเลข จึงการรับรู้และเพียงมองอยู่ห่างๆ

แม้การจะได้รับการรับรองหรือไม่ได้รับการรับรองโดยกฎหมายอย่างแน่ชัด ของ “วิทยุชุมชนบ้านจ่ารุง” จะไม่เป็นประเด็นสำคัญนัก เพราะองค์การรัฐภาค

ท้องถิ่นของที่นี่ยึดหยุ่นต่อข้อกำหนด โดยมองไปที่ประโยชน์ของชุมชน และยึดถือหลักการแห่งรัฐธรรมนูญ (ฉบับล่าสุด) มากกว่าข้อห้ามในพระราชบัญญัติวิเทศวิเทศกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ. 2498 ซึ่งมีผลบังคับใช้ที่ลึกลับกันอยู่

ในประเด็นนี้เป็นการฝากไปยังภาครัฐให้ช่วยดูแลประเด็นเรื่องการรับรองทางด้านกฎหมาย เพื่อประโยชน์ของประชาชน

กระบวนการแย่งชิงเยาวชนท้องถิ่น

ในความเป็นจริง ปัญหาที่ยังแก้ไขไม่ได้ไม่ขาดของกิจกรรมบ้านจำรุงที่ผู้ใหญ่ชาติชาย เหลืองเจริญ บอกเล่าไว้ก็คือ “การขาดการมีส่วนร่วมของเยาวชนในวงกว้าง!”

ข้อสังเกตคือ ช่องว่างระหว่างคนรุ่นใหม่กับคนรุ่นเก่าภายในสังคมไทยนั้น ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจาก “หลักสูตรการศึกษา” และ ระบบการเรียนรู้ของสังคม” ในกระแสหลักขาดความสนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น และไม่ปลูกฝังให้รักวิถีชีวิตบ้านเกิด ทำให้สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับบ้าน

จำรุง (และหมู่บ้านอื่นๆ) เกิดการย้ายถิ่นฐานเข้ามาทำงานของเยาวชนชนบทสู่เมืองเป็นจำนวนมาก

เยาวชนที่ปรากฏตัวในงานกิจกรรมอยู่บ้างก็คือ น้องเพชร แม่หนหมาย ที่เข้ามาควบคุมเครื่องเสียงวิทยุ และ "น้องขุนแผน" เยาวชนยากจน เป็นลูกจ้าง มาจากนครสวรรค์ ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของคนทำงานแห่งบ้านจำรุง ซึ่งได้เข้ามาเรียนรู้งานคุมเครื่องเสียง - จากไม่มีความรู้เรื่องคอมพิวเตอร์ และเครื่องเสียงเลย ตอนนี้ได้ไปทำงานจัดไฟตามงานดนตรีต่างๆ ถือได้ว่า "ชุมชนบ้านจำรุง" ได้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้กับเยาวชนที่ขาดโอกาสด้วย

ลักษณะดังกล่าว อาจมองได้ว่า การปรับตัวและรูปแบบกิจกรรมของบ้านจำรุง ควรจะต้องหาทางประสานทิศทางบนความสนใจของเยาวชนให้มากขึ้น โดยเฉพาะในส่วนของ "กิจกรรมวิทยุชุมชน" ซึ่งมีเยาวชนบางส่วนให้ความสนใจ

ทั้งนี้ ด้วยรูปแบบของ "กิจกรรมวิทยุ" ที่เป็นสื่อสากลที่มีลักษณะน่าดึงดูดในสายตา

ของวัยรุ่นสมัยใหม่อยู่บ้าง หากมีการใช้กิจกรรม
ดังกล่าวเป็นส่วนสร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้าง
จิตสำนึกชุมชน และสื่อสารกับเยาวชนบ้าน
จำรุงให้มากขึ้น ปัญหาดังกล่าวก็อาจทุเลาเบา
บางลงได้

นอกจากนี้ จากการลงไปเก็บข้อมูล
จะเห็นได้ชัดว่า กลุ่มคนทำกิจกรรม คือกลุ่ม
ผู้ใหญ่อายุราว 30 ปีขึ้นไป มีเยาวชนเข้ามาพบ
ปะพูดคุยกันบนพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้านน้อย
กลุ่มกิจกรรมชุมชนบ้านจำรุง อาจจะใช้วิธี
เปิดโอกาสให้เยาวชนร่วมเป็น "คณะกรรมการ
กลุ่มกิจกรรม" เพื่อเป็นการสร้างคนทำงานตั้งแต่
เป็นเยาวชน โดยเฉพาะในช่วงปิดเทอมให้มากขึ้น
ซึ่งอาจเป็นส่วนเสริมสร้างให้ ชุมชนบ้านจำรุง
มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้นกว่าเก่าได้อีกด้วย

บทสรุปและส่งท้าย: วิทย์เถื่อน หัวใจไม่เถื่อน

จากจุดเริ่มต้นในการจัดการวิทย์ชุมชน
ของคนบ้านจ่ารุง ซึ่งเริ่มดำเนินการ ในเดือน
มีนาคม 2545 จนกระทั่งปัจจุบัน ก่อให้เกิดการ
เปลี่ยนต่อชุมชนในหลายด้าน ได้แก่

1. คน จากกระบวนการที่เปิดโอกาสให้
คนทุกภาคส่วนของชุมชนได้มีโอกาสจัดรายการ
ของตนตามกลุ่มความสนใจบนหน้าปิดวิทย์
ชุมชน ได้สร้างกระบวนการพัฒนาคนตั้งแต่
กระบวนการจัดเก็บข้อมูลเนื้อหาที่จะเผยแพร่
ออกไป การติดตามกระแสสังคมว่าสนใจอยาก
รู้เรื่องใด โดยการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการที่
ร้านค้าชุมชน

แนวคิดการแลกเปลี่ยนถูกนำไปสู่การ
ค้นคว้าเพิ่มเติม เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะต่อไป
อีกทั้งการเผยแพร่ออกสู่สาธารณะยังได้รับ
การตรวจสอบจากคนในชุมชน หากข้อมูลมี
ความคลาดเคลื่อนก็จะได้รับการทักท้วงทันที
คุณูปการที่ได้จากวิทย์ชุมชนอีกส่วนหนึ่งคือ

พัฒนาเทคนิคในการสื่อสารให้กับคนจำรุง
ชาวจำรุงจำนวนไม่น้อยที่ทำงานพัฒนามาตลอด
ชีวิตแต่สิ่งที่ทำไม่ได้สื่อสารออกไปให้คนทั่วไป
ได้รับทราบ ตัวอย่างเช่น ผู้ใหญ่เยือน เจ้าของ
เพลงไอ้แดง ในอดีต มีบุคลิกการทำงานที่เน้น
การเป็นนักปฏิบัติมากกว่านักสื่อสาร แต่จากการ
ได้มาร่วมกระบวนการวิถุชุมชนได้ฝึกความกล้า
แสดงออก เทคนิคการสื่อสาร กรณีผู้ใหญ่เยือน
เป็นหนึ่งในอีกหลายคนที่ได้รับประโยชน์จาก
กระบวนการวิถุชุมชน จนในปัจจุบันพูดได้เต็ม
ปากว่า นักพัฒนาแห่งบ้านจำรุงนั้น เป็นได้ทั้ง
นักปฏิบัติและนักสื่อสาร

2. ชุมชน เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆ
แต่นำติดตาม วิถุชุมชนมีบทบาทในทำงาน
พัฒนาของแต่ละกลุ่มกิจกรรมในบ้านจำรุง โดย
ที่แต่ละกลุ่มกิจกรรมจะได้รับโอกาสในการจัด
รายการกลุ่มละ 1 รายการ โดยมีการนำเสนอ
ความก้าวหน้าในการทำงานของตนสู่คนในชุมชน
ทำให้เกิดการตรวจสอบและการแข่งขันระหว่าง
กลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งถือว่าวิถุชุมชน
เป็นตัวกระตุ้นการทำงานของแต่ละกลุ่มกิจกรรม

รวมทั้งยังได้สื่อสารไปสู่คนในชุมชนจํารุงเพื่อติดตามความก้าวหน้าของกลุ่มต่างๆ ในวันประชุมสภาหมู่บ้านทุกๆ วันที่ 15 ของเดือน หากกลุ่มกิจกรรมใดไม่มีความคืบหน้าในการดำเนินกิจกรรมก็จะถูกซักถามในที่ประชุมอย่างหนัก คนจํารุงจึงรับรู้การทำงานผ่านรายการวิทยุชุมชนและเวทีพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการที่ร้านค้าชุมชน นั่นเอง

ทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่ากระบวนการทำงานพัฒนาของบ้านจํารุงได้รับการกระตุ้นและตรวจสอบจากหลายๆ มิติในชุมชน โดยอาศัยวิทยุชุมชนเป็นเครื่องมือในการสื่อสารรับรู้ข้อมูลความเคลื่อนไหว คล้ายกับเครื่องมือติดตามตัว แต่เป็นเครื่องมือติดตามการทำงานของกลุ่มคนผู้อาสาทำงานพัฒนาในชุมชน

กิจกรรมเหล่านี้เป็นการต่อยอดมาจากเครือข่ายและบุคลิกภาพของคนทำกิจกรรมแห่งบ้านจํารุง ที่มีประวัติศาสตร์มาแล้วไม่น้อยกว่า 19 ปี และท้ายที่สุดการดำเนินการของกิจกรรมวิทยุชุมชนบ้านจํารุงได้เติมเต็ม "ตัวตนเชิงประจักษ์ของสื่อภาคประชาชน" ซึ่งเป็นตัวอย่าง

ที่สำคัญแล้ว

นับจากวันเปิดสถานีมาจนถึงปัจจุบัน
"ชุมชนบ้านจำรุง" แห่งนี้จึงก่อเกิด "สุขภาวะ"
อย่างทั่วถึงกันทั้งชุมชนเนื่องจาก "หัวใจ" ของ
วิทยุชุมชนที่นี่คือ "คน" ของบ้านจำรุง

ซอยจำรุง

ศูนย์ปฏิบัติการวิทยุชุมชนบ้านจำรุง

ผักปลอดสารพิษ

ผู้ใหญ่นาติชาย เหลืองเจริญ

ผลิตภัณฑ์ของชุมชน

ร้านเต็มทำอ่วยที่สุดในโลก

รายการข่าว สวช.

สถานีวิทยุชุมชนบ้านเจ้ารุง

แหล่งพบปะและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน

สถานีวิทย์ชุมชน - ห้องควบคุมเสียง

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม ติดต่อได้ที่

"วิทย์ชุมชนบ้านจำรุง"

ที่อยู่ ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนและผู้สูงอายุบ้านจำรุง

ม.7 ต.เนินฆ้อ อ.แกลง จ.ระยอง 21110

โทรศัพท์ 038-866402

คุณชาติชาย เหลืองสุวรรณ

ที่อยู่ 79 หมู่ 7 ต.เนินฆ้อ อ.แกลง จ.ระยอง 21110

โทรศัพท์ 07-8178030

